

**ВОЛТЕР
КАНДИД
ИЛИ
ОПТИМИЗМЪТ \NПРЕВЕДЕН
ОТ НЕМСКИ ОТ ГОСПОДИН
ДОКТОР РАЛФ ЗАЕДНО С
ДОПЪЛНЕНИЯТА, НАМЕРЕНИ
В ДЖОБА НА ДОКТОРА, СЛЕД
КАТО ТОЙ СЕ ПОМИНА В
МИНДЕН В ЛЕТО ГОСПОДНЕ
1759**

Превод от френски: Боян Атанасов, 1972

chitanka.info

ГЛАВА I

КАК КАНДИД БЕШЕ ВЪЗПИТАН В ЕДИН КРАСИВ ЗАМЪК И КАК БЕ ИЗГОНЕН ОТ СЪШИЯ

Във Вестфалия, в замъка на господин барон Тундер-тен-тронк, живееше един младеж, когото природата бе надарила с най-благ нрав. Душата му бе изписана върху лицето му. Той разсъждаваше доста правилно и бе необикновено чистосърдечен, и струва ми се, именно по тази причина го наричаха Кандид^[1]. Старите слуги в дома подозираха, че е син на сестрата на господин барона и на един добър и почтен благородник от околността, когото тази госпожица не пожела да вземе за съпруг, защото той успял да докаже само седемдесет и една благороднически титли в рода си, а останалата част на родословното му дърво била заличена от времето.

Господин баронът беше един от най-могъщите владетели във Вестфалия, тъй като замъкът му имаше врата и прозорци. Големият салон на замъка беше дори украсен с гоблен. При нужда всичките му кучета от задния двор образуваха хайка гончета, а конярите му ставаха кучкари. Селският свещеник беше негов придворен изповедник. Всички го наричаха „ваше преосвещенство“ и се смееха, когато им разправяше разни истории.

Госпожа баронесата тежеше около триста и петдесет ливри и с това си бе спечелила твърде голямо уважение. Тя изпълняваше ролята си на гостоприемна домакиня с достойнство, което ѝ печелеше още по-голямо уважение. Дъщеря ѝ Кюнегонд, седемнадесетгодишна, беше румена, свежа, тлъстичка, съблазнителна. Синът на барона беше достоен за баща си във вся отношение. Възпитателят Пангрос беше оракулът дома и малкият Кандид слушаше лекциите му с доверчивостта, присъща на възрастта и нрава му.

Панглос преподаваше метафизико-теолого-космо-лонигология. Той прекрасно доказваше, че няма последица без причина и че в най-добрия от възможните светове замъкът на негово превъзходителство барона е най-хубавият от всички замъци, а госпожата — най-добрата от възможните баронеси.

— Доказано е — казваше той, — че нещата не могат да бъдат другояче и понеже всичко е създадено с някаква цел, всичко по необходимост е създадено с най-добрата цел. Забележете, че носовете са създадени, за да носят очила, и затова ние имаме очила. Краката са очевидно сътворени, за да бъдат обувани, и затова ние имаме панталони. Камъните са образувани, за да бъдат дялани и с тях да се изграждат замъци, и затова негово превъзходителство има един много красив замък. Най-великият барон на провинцията трябва да бъде най-добре настанен. И тъй като свинете са създадени, за да бъдат изядени, ние ядем свинско цяла година. Следователно тези, които твърдят, че всичко е добре, са казали една глупост, трябва да се каже, че всичко е най-добре.

Кандид слушаше внимателно и невинно вярваше всичко, тъй като намираще, че госпожица Кюнегонд е необикновено красива, макар че никога не се осмеляваше да ѝ го каже. От това той заключваше, че след щастието да се родиш барон Тундер-тен-тронк, втората степен на щастието е да бъдеш госпожица Кюнегонд, третата — да я виждаш всеки ден, и четвъртата — да слушаш господин Панглос, най-големия философ в провинцията и следователно на цялата Земя.

Един ден, когато се разхождаше в горичката до двореца, която наричаха „парк“, Кюнегонд видя между храстите как доктор Панглос дава урок по експериментална физика на слугинята на майка ѝ, много хубаво и много кротко чернооко момиче. Тъй като имаше голяма склонност към точните науки, госпожица Кюнегонд със затаен дъх наблюдаваше неколkokратните експерименти, на които беше свидетелка. Тя ясно видя достатъчните основания на доктора, последиците и причините. Крайно развълнувана, дълбоко замислена и изпълнена с желание да стане и тя учена, Кюнегонд се завърна обратно, като си казваше, че наистина би могла да бъде достатъчно основание на младия Кандид, който също така можеше да бъде нейно основание.

Завръщайки се в замъка, тя срещна Кандид и се изчерви. Кандид също се изчерви. Тя му каза „добър ден“ със задавен глас и Кандид ѝ отговори, без да знае какво казва. На другия ден, след вечеря, когато всички ставаха от масата, Кюнегонд и Кандид се озоваха зад един параван. Кюнегонд нарочно изпусна кърпичката си и Кандид я вдигна, тя невинно улови ръката му и младежът невинно целуна ръката на младата госпожица с особена живост, чувствителност и грация. Устните им се срещнаха, очите им пламнаха, коленете им се разтрепераха и ръцете им започнаха да блуждаят. Господин барон Тундер-тен-тронк мина случайно край паравана и, виждайки причината и последицата, изгони Кандид от замъка със здрави ритници в задника. Кюнегонд припадна и щом се свести, получи една плесница от госпожа баронесата. И всички бяха потресени в най-хубавия и най-приятен от всички възможни замъци.

---

[1] Кандид (фр.) — чистосърдечен, искрен. ↑

ГЛАВА II

КАКВО СТАНА С КАНДИД, КОГАТО ПОПАДНА СРЕД БЪЛГАРИТЕ

Изгонен от земния рай, Кандид вървя дълго, без да знае къде отива, плачеше, вдигаше очи към небето и често ги извърщаше към най-красивия от всички замъци, където се намираше най-красивата измежду младите баронеси. Без да вечеря, той си легна сред нивите между две бразди, а снегът валеше на едри парцали. На следния ден, цял премръзнал, Кандид се довлече до близкия град, който се нарича Валдбергхоф-трарбк-дикдорф, без пукната пара, ни жив, ни умрял от глад и умора. Той застана тъжно на вратата на една кръчма. Двама души, облечени в синьо, го забелязаха.

— Другарю — каза единият, — ето един добре сложен младеж, който има необходимия ръст.

Те се приближиха до Кандид и твърде учтиво поканиха на обед.

— Господа — отвърна им Кандид с очарователна скромност, — правите ми голяма чест, но нямам с какво да платя обяда си.

— О, господине — каза му един от сините чужденци, — хора с вашата външност и вашите достойнства никога не плащат нищо. Нали сте висок пет стъпки и пет пръста?

— Да, господа, точно това е моят ръст — каза той, като се поклони.

— О, господине, седнете на масата. Не само ще ви платим обяда, но никога няма да допуснем човек като вас да остане без пари. Хората са създадени, за да си помагат едни на други.

— Прави сте — рече Кандид. — Точно това ми е казвал винаги господин Пангос и виждам, че наистина всичко се нарежда най-добре.

Предлагат му няколко екю, той ги взема и иска да подпише разписка, но господата отказват и най-после всички сядат на масата.

— Не обичате ли нежно?...

— О, да — отговори той, — обичам нежно госпожица Кюнегонд.

— Не — рече един от господата, — ние ви питаме дали не обичате нежно царя на българите^[1]?

— Съвсем не — отговори той, — защото никога не съм го виждал.

— Как! Той е най-очарователният от всички царе. Трябва да прием за негово здраве.

— О, с удоволствие, господа. — И той пи.

— Достатъчно — казват му онези, — ето че сте вече опората, подкрепата и героят на българите. Вие вече спечелихте богатство и славата ви е осигурена.

Слагат му веднага окови на краката и го отвеждат в полка. Карат го да се обръща надясно, наляво, да вдига пушката, да сваля пушката, да се мери, да стреля, да тича и след всичко това му удрят тридесет тояги. На следния ден той прави упражненията не толкова зле и получава само двадесет тояги, на третия ден му удрят само десет тояги и другарите му гледат на него като на някакво чудо.

Изуменият Кандид не можеше още напълно да разбере как е станал герой. Един хубав пролетен ден му хрумна да отиде да се поразходи. Той вървеше все напред, смятайки, че човешкият род, подобно на животинския род, има право да си служи с краката си за собствено удоволствие. Не бе изминал и две левги и ето, че четирима други герои, шест стъпки високи, го настигат, връзват го и го отвеждат в тъмница. Запитаха го юридически дали предпочита да бъде бит с тояги тридесет и шест пъти от целия полк, или да получи наведнъж дванадесет оловни куршума в мозъка. Кандид напразно твърдеше, че човешката воля е свободна и че не желае нито едното, нито другото, но все пак трябваше да направи избор. По силата на Божия дар, наречен „свобода“, той се реши да мине тридесет и шест пъти под тоягите и направи две такива разходки. Полкът се състоеше от две хиляди души. Това правеше четири хиляди удара с тояга, които разкъсаха мускулите и жилите му от врата до задника. Тъкмо щеше да започне третото преминаване през тоягите, Кандид, който изнемогваше, помоли за милост, поиска да имат добрината да му пръснат черепа. Оказаха му това благоволение, завързаха му очите и го поставиха на колене. Тъкмо в този миг мина царят на българите, осведоми се за престъплението на потърпевшия и понеже беше надарен с голям гений, от всичко, което

му казаха за Кандид, разбра, че младежът е метафизик и не знае нищо за земните неща. Царят му подари живота, воден от милосърдие, което ще бъде възхвалявано във всички вестници и през всички векове. Един достоен хирург излекува Кандид за три седмици, като си служеше с омекчителни мехлеми, препоръчани още от Диоскорид. Той вече имаше малко кожа и можеше да ходи, когато царят на българите даде сражение на царя на аварите.

---

[1] Царят на българите — пруският крал Фридрих II. Волтер наричал прусите „българи“, а французите — „авари“. ↑

ГЛАВА III

КАК КАНДИД ИЗБЯГА ОТ БЪЛГАРИТЕ И КАКВО СТАНА ПОСЛЕ С НЕГО

Няма нищо по-красиво, по-живо, по-блестящо и по-добре подредено от две армии, застанали една срещу друга. Тръбите, свирките, обоите, барабаните и топовете създаваха хармония, която никога не е имало и ада. Най-напред топовете повалиха около шест хиля души от всяка страна, след това пушечните залпове отпратиха от този най-добър от всички светове око девет-десет хиляди негодници, които мърсяха повърхността на земята. Щикове бяха също така достатъчна причина за смъртта на няколко хиляди души. Общата сметка сигурно достигаше до тридесетина хиляди души. Кандид, който трепереше като философ, се скри колкото можеше по-добре по време на това героично клане.

И докато, по заповед на двамата царе, се отслужваха молебени в двата лагера, Кандид реши да отиде другаде да разсъждава за последиците и причините. Той прекрачваше купчини мъртви и умиращи и достигна до съседното село. То беше превърнато в пепелище — беше аварско село, което българите бяха изгорили в съгласие с международното право. Тук покрити с рани старци гледаха как умираат закланите им жени, които още притискаха децата си до окървавените си гърди, там изгърбушени момичета издъхваха, след като бяха задоволили естествените нужди на няколко герои, други, полуизгорели, пищяха и молеха да ги доубият. По земята, сред отсечени ръце и крака, се валяха парчета мозък.

Кандид избяга колкото може по-скоро в друго село. То принадлежеше на българите и аварските герои го бяха наредили по същия начин. С малко храна в дисагите Кандид продължаваше да върви през развалините, като стъпваше по още потръпващи ръце и крака, докато най-после излезе извън театъра на военните действия, без нито за миг да забрави госпожица Кюнегонд. Като пристигна в

Холандия, запасите му се свършиха, но понеже беше чувал, че в тази страна всички хора са богати и при това християни, той не се съмняваше, че към него ще се отнесат така добре, както в замъка на господин барона, преди да бъде изгонен оттам заради хубавите очи на госпожица Кюнегонд.

Той поиска милостиня от няколко важни господа, но всички му отговориха, че ако продължава да проси, ще го затворят в изправителен дом, където ще го научат как да живее. След това Кандид се обърна към един човек, който току-що бе завършил едночасова реч върху благотворителността пред едно голямо събрание. Този оратор го погледна накриво и му рече:

— Защо си дошъл тук? Заради правото дело ли си дошъл?

— Няма последица без причина — отговори скромно Кандид. — Всичко е свързано по необходимост и наредено по най-добрия начин. Трябваше да бъда изгонен от замъка и лишен от присъствието на госпожица Кюнегонд, да изтърпя бой с тояги от цял полк войници и сега да прося хляб, докато не мога сам да си изкарвам прехраната. Всичко това не можеше да бъде другояче.

— Приятелю — му каза ораторът, — вярваш ли, че папата е антихрист?

— Не съм още чувал да казват такова нещо — отвърна Кандид, — но и да е, и да не е, аз съм без хляб.

— Ти не заслужаваш да ядеш хляб — рече другият. — Махай се, негоднико, махай се, клетнико, да не си посмял някога да се доближиш до мен.

Жената на оратора се показва на прозореца и като видя човек, който се съмнява, че папата е антихрист, изсипа на главата му едно пълно... О, небеса, до какви крайности достигат дамите, когато бъдат обхванати от религиозно усърдие!

Един човек, който не беше кръстен, един добър анабаптист по име Жак, видя колко жестоко и долно се отнасят към един негов брат, към едно двукрако същество без перушина, надарено с душа. Той го заведе у дома си, изми го, даде му хляб и бира, подари му два флорина и дори му предложи да го научи на занаят в работилницата си за персийски платове, които се фабрикуват в Холандия. Кандид едва не падна на колене пред него и извика:

— Моят учител Панглос съвършено правилно казваше, че всичко е най-добре на този свят, защото аз съм безкрайно повече покъртен от вашата изключителна щедрост, отколкото от коравосърдечието на господина с черния плащ и госпожа съпругата му.

На следния ден, както се разхождаше, той срещна един дрипав бедняк, цял покрит с язви, с угаснали очи, окапал нос, изкривена уста, черни зъби; просякът говореше гърлено, измъчван от остра кашлица и при всеки неин пристъп изплюваше по един зъб.

ГЛАВА IV

КАК КАНДИД СРЕЩНА СВОЯ БИВШ УЧИТЕЛ ПО ФИЛОСОФИЯ, ДОКТОР ПАНГЛОС, И КАКВО СЕ СЛУЧИ ПО- НАТАТЪК

Развълнуван повече от състрадание, отколкото от ужас, Кандид даде на този отвратителен просяк двата флорина, които беше получил от почтения анабаптист Жак. Призракът го загледа втренчено, разплака се и се хвърли на врата му. Изплашен, Кандид се дръпна назад.

— Уви — рече нещастникът на другия нещастник, — не можете ли вече да познаете вашия скъп Панглос?

— Какво чувам? Вие ли сте, скъпи учителю, вие ли сте в това ужасно състояние! Какво нещастие ви се е случило? Защо не сте вече в най-хубавия от всички замъци? Какво е станало с госпожица Кюнегонд, бисера измежду всички девойки, най-майсторското произведение на природата?

— Не мога вече да се държа на краката си от глад — каза Панглос.

Кандид веднага го заведе в обора на анабаптиста и му даде да хапне малко хляб. Когато Панглос се съвзе, той го запита:

— И така, какво стана с Кюнегонд?

— Тя умря — отвърна другият.

При тези думи Кандид припадна. Приятелят му го свести с малко развален оцет, който случайно намери в обора. Кандид отвори очи.

— Кюнегонд е мъртва! О, най-добър от всички светове, къде си ти? Но от каква болест е умряла? Да не би защото е видяла как господин баща ѝ ме изгони със здрави ритници от хубавия си замък?

— Не — рече Панглос, — тя беше изтърбушена от български войници, след като я изнасилиха толкова пъти, колкото може да бъде изнасилена една жена. Те пръснаха черепа на господин барона, който

искаше да я защити, госпожа баронесата беше насечена на късове, към бедния ми ученик се отнесоха точно по същия начин, както към сестра му, а колкото до замъка, от него не остана камък върху камък, нито един хамбар, нито една овца, нито една патка, нито едно дърво. Но за нас отмъстиха, защото аварите извършиха същото в съседното графство, което принадлежеше на един български благородник.

След този разказ Кандид отново загуби съзнание. Когато дойде на себе си, след като каза всичко онова, което трябваше да каже, той се осведоми за причината и последицата и за достатъчното основание, което бе докарало Пангрос до това жалко състояние.

— Уви — отвърна философът, — причината е любовта, любовта, утешителката на човешкия род, пазителката на Вселената, душата на всички чувстващи живи същества, нежната любов.

— Уви — рече Кандид, — познавам тази любов, тази господарка на сърцата, душата на нашата душа. От нея спечелих само една целувка и двадесет ритника по задника. Как е могла тази прекрасна причина да произведе у вас такава ужасна последица.

Пангрос му отговори с тези думи:

— О, скъпи мой Кандид, вие познавате Пакет, красивата прислужница на нашата височайша баронеса. В нейните прегръдки аз вкусих райски наслади, от които произлязоха тези адски мъки и които, както виждате, ме разкъсват. Тя беше заразена от тази болест и може би вече е умряла. Пакет беше получила този дар от един много учен францискански калугер, който го бил получил от една стара графиня, която го била получила от един кавалерийски капитан, който го дължал на една маркиза, която го получила от един паж, който го получил от един йезуит, който, докато бил и послушник, го получил по пряка линия от един от моряците на Христофор Колумб. Колкото до мен, аз няма го предам никому, защото скоро ще умра.

— А, Пангрос — извика Кандид, — каква страни приемственост! Самият дявол трябва да е в корен на злото!

— Съвсем не — възрази великият мъж, — това е нещо необходимо в най-добрия от всички светове, една неизбежна съставка. Защото, ако Колумб не беше хванал на един остров край Америка тази болест, която отравя извора на зачатията, често пречи на зачатията очевидно се противопоставя на великата цел на природата, ние не щяхме да имаме нито шоколад, нито кърмъзна боя. При това трябва

да се отбележи още, че днес на нашия континент тази болест, подобно на споровете, е присъща само нам. Турците, индийците, персийците, китайците, сиамците, японците още не я познават; но има достатъчно основание и те да я опознаят след няколко века. Междувременно у нас тя постигна чудесен напредък, особено в големите армии, съставени от почтени, добре възпитани наемници, които решават съдбините на държавите; може да се твърди, че когато тридесет хиляди души се сражават в редовна битка срещу друга, равна по брой войска, и от двете страни има по двадесет хиляди сифилитици.

— Това е прекрасно — рече Кандид, — но все пак трябва да ви излекуваме.

— Как мога да се излекувам — рече Панглос, — като нямам пукната пара, приятелю? А по цялата земя човек не може нито да поиска да му пуснат кръв, нито да му направят клизма, без да плати или без да има някой, който да плати вместо него.

Тези последни думи накараха Кандид да се реши. Той отиде при своя милостив анабаптист Жак, хвърли се в краката му и тъй трогателно му обрисова състоянието на своя приятел, че анабаптистът не се поколеба нито за миг да приеме доктор Панглос в дома си и да осигури лекуването му на свои разноски. При лекуването Панглос загуби само едно око и едно ухо. Той пишеше добре и знаеше отлично аритметика. Анабаптистът Жак го направи свой книговодител. След два месеца, понеже трябваше да отиде в Лисабон по търговски сделки, той взе в своя кораб и двамата философи. Панглос обясни, че всичко, което става, е за добро. Жак не беше на това мнение.

— Хората трябва наистина да са извратили малко природата, защото не са родени вълци, а са станали вълци. Бог не им е дал нито топове, които изстрелват гюлета от двадесет и четири ливри, нито щикове, а те слагат щикове на пушките и правят топове, за да се избиват. Аз бих могъл да туря в сметката и фалитите, и правосъдието, което заграбва имотите на фалиралите, за да лиши кредиторите от вземанията им.

— Всичко това е било необходимо — възразяваше едноокият доктор, — личните нещастия съставляват общото благо, така че колкото повече лични нещастия има, толкова повече всичко отива на добре.

Докато той философствуваше, небето се смрачи, задухаха ветрове от четирите небесни посоки и невъобразимо страшна буря се разрази пред самото лисабонско пристанище.

ГЛАВА V

БУРЯ, КОРАБОКРУШЕНИЕ, ЗЕМЕТРЕСЕНИЕ И ТОВА, КОЕТО СЕ СЛУЧИ С ДОКТОР ПАНГЛОС, КАНДИД И АНАБАПТИСТА ЖАК

Половината пътници, изтощени, полумъртви от тази неопишуема тревога, която люшкането на кораба вселява в душата на хората, когато всички течности в тялото се плискат в различни посоки, нямаха дори сили да се страхуват от опасността. Другата половина крещяха или се молеха. Платната се разкъсаха, мачтите се строшиха, корабът се проби. Който можеше, вършеше нещо; никой не слушаше нищо, никой не даваше заповеди. Анабаптистът помагаше малко на моряците, той беше на кувертата, когато един разярен моряк го удари здравата и го повали на дъските. Обаче при удара, който му нанесе, той сам се люшна напред и полетя в морето с главата надолу, но се задържа и увисна на една счупена мачта. Добрият Жак изтича да му помогне, измъкна го на палубата, но сам падна в морето пред очите на моряка, който го остави да загине без дори да благоволи да хвърли поглед към него. Кандид се приближи, видя своя благодетел, който за миг се появи над вълните и после бе погълнат завинаги от морските глъбини. Той поиска да се хвърли след него в морето, но философът Пангрос го възпря и му доказа, че Лисабонският залив е бил създаден нарочно, за да може в него да се удави този анабаптист. Докато той доказваше това a priori, корабът се разцепи и всички загинаха с изключение на Пангрос, Кандид и този див моряк, който беше удавил добродетелния анабаптист. Негодникът щастливо доплува до брега, до който достигнаха и двамата философи, заловени за една дъска.

Когато дойдоха малко на себе си, те тръгнаха към Лисабон. Бяха им останали малко пари, с които се надяваха да се спасят от глада, след като се бяха спасили от бурята.

Едва бяха влезли в града, оплаквайки смъртта на своя благодетел, и те усетиха, че земята се затресе под краката им. Кипящото море заля пристанището и разби корабите, които бяха на котва. Вихрушки от пламъци и пепел изпълниха улиците и градските площади, къщите се сринаха, покривите рухнаха върху основите, а самите основи се рушаха. Тридесет хиляди жители от двата пола и от всички възрасти бяха смазани под развалините. Морякът псуваше, подсвиркваше си и си казваше:

— Тук ще може да се спечели нещо.

— Какво може да бъде достатъчната причина на това явление?
— питаше Панглос.

— Настъпва краят на света — викаше Кандид. Морякът веднага изтича сред развалините, изложи се да смъртна опасност, за да намери пари, намери действително пари, прибра ги, напи се и падна мъртво пиян. След като се наспа, той купи благоволенieto на първото момиче с добра воля, което срещна из развалините сред умиращите и мъртвите. Панглос обаче го дърпаше за ръкава и казваше:

— Приятелю, не е хубаво това. Вие не изпълнявате дълга си към разума на Вселената, не е време за такива работи.

— Върви по дяволите — отговори му другият, — аз съм моряк и съм роден в Батавия^[1]. Четири пъти съм ходил до Япония и четири пъти съм стъпвал върху разпятието. Намерил си кому да разправяш за твоя разум на Вселената!

Няколко каменни къса бяха наранили Кандид. Той лежеше на улицата полузатрупан от отломки.

— Уви — казваше той на Панглос, — намери ми малко вино и дървено масло, защото умирам.

— Това земетресение не е нещо ново — отвърна му Панглос, — градът Лима в Америка претърпя същите трусове миналата година. Същите причини — същите последици. Сигурно под земята има цяла ивица от сяр, която върви от Лима до Лисабон.

— Напълно вероятно — рече Кандид, — но, за Бога, намери ми малко масло и вино.

— Как вероятно? — възрази философът. — Аз поддържам, че това твърдение е доказано.

Кандид загуби съзнание и Панглос му донесе малко студена вода от близката чешма.

На следния ден, промъквайки се през развалините, те намериха храна и възстановиха донякъде силите си. След това се заловиха като другите жители да облекчават страданията на онези, които се бяха отървали от смъртта. Няколко граждани, получили помощ от тях, им дадоха най-добрата вечеря, която можеше да се предложи при подобно общо нещастие. Вярно е, че вечерята беше тъжна и сътрапезниците оросяваха със сълзите си хляба, който ядяха, но Пангрос ги утеши, като ги увери, че нещата не могат да бъдат другояче.

— Защото — казваше им той — всичко това е най-доброто, което може да съществува, защото, ако има вулкан под Лисабон, той не би могъл да бъде другаде, защото е невъзможно нещата да не бъдат там, където са, защото всичко е много добре.

Един дребен мургав човечец, близък на инквизицията, който седеше до него, учтиво взе думата и каза:

— Очевидно господинът не вярва в първородния грях, защото, ако всичко е най-добре, не е имало следователно нито грехопадение, нито наказание.

— Най-смирено моля ваше превъзходителство да ме извини — отговори Пангрос още по-учтиво, — но грехопадението на човека и проклятието са влизали по необходимост в най-добрия от възможните светове.

— Значи, господинът не вярва в свободата? — рече приближеният на инквизицията.

— Моля ваше превъзходителство да ме извини — рече Пангрос, — но свободата може да съществува наред с абсолютната необходимост, защото е необходимо ние да бъдем свободни, защото най-после предопределената воля ...

Пангрос беше по средата на фразата си, когато приближеният на инквизицията кимна с глава на своя телохранител, който му наливаше вино от Порто или Опорто.

---

[1] Батавия — днешният град Джакарта в Индонезия, носил това име през холандското владичество. Батави — древно германско племе, обитавало днешна Холандия. ↑

ГЛАВА VI

КАК НАПРАВИХА ЕДНО ПРЕКРАСНО АУТОДАФЕ, ЗА ДА СПРАТ ЗЕМЕТРЕСЕНИЯТА, И КАК НАЛОЖИХА КАНДИД С ТОЯГИ ПО ЗАДНИКА

След земетресението, което разруши три четвърти от Лисабон, мъдреците на страната не можаха да намерят по-ефикасен начин да предотвратят пълното съсипване на града от това да поднесат на народа едно прекрасно аутодафе. Университетът в Коимбра реши, че едно подобно зрелище — няколко души, изгорени на тих огън и с големи церемонии — представлява безпогрешно тайно средство, с което ще се попречи на земята да се тресе.

Затова хванаха един бискаец, обвинен, че се е оженил за своята кръстница, и двама португалци, които, когато яли пиле, му били махнали тлъстината. След вечеря дойдоха да вържат доктор Панглос и неговия ученик Кандид — единият, защото е говорил, а другият, защото е слушал с явно одобрение. И двамата бяха отведени поотделно в извънредно прохладни жилища, в които слънцето никога не досажда на човека. Осем дни по-късно и двамата бяха облечени в санбенито^[1] и на главите им бяха поставени книжни митри. Митрата и ризата на Кандид бяха изрисувани с обърнати надолу пламъци и дяволи без опашки и нокти, но дяволите на Панглос имаха и нокти, и опашки, а пламъците бяха прави. Така облечени, те минаха през града начело на шествието и изслушаха една много патетична проповед, последвана от приятно многогласно черковно пение. Кандид беше наложен с тояга по задника, докато свещениците пееха; бискаецът и онези двама, които не искали да ядат тлъстина, бяха изгорени, а Панглос — обесен, макар че обичаят не беше такъв. Същия ден земята отново се разлюля със страхотен трясък.

Изплашен, потресен, смаян и разтреперан, Кандид си казваше: „Ако това е най-добрият от възможните светове, какви ли ще са другите? Това, че ме биха по задника, както и да е, биха ме и когато бях при българите. Но, о мой скъпи Пангос, най-великия измежду философите, защо трябваше да ви видя обесен, и то без да науча причината? О, мой скъпи анабаптисте, най-добрият от всички хора, защо трябваше да се удавите в пристанището? О, госпожице Кюнегонд, бисер измежду девойките, защо трябваше да ви разпорят корема?“

Изтърпял проповед, бой по задника, опрощение и благословия, Кандид си тръгна обратно, като едва се държеше на крака. Тогава една старица се приближи до него и му каза:

— Синко, не унивайте и ме последвайте!

---

[1] Санбенито — риза без ръкави, която обличали осъдените от Инквизицията. ↑

ГЛАВА VII

КАК ЕДНА СТАРИЦА СЕ ПОГРИЖИ ЗА КАНДИД И КАК ТОИ ОТНОВО НАМЕРИ ТАЗИ, КОЯТО ОБИЧАШЕ

Кандид не се ободри, но последва старицата, която го заведе в един бордей. Тя му подаде гърненце с мехлем, за да се намаже, а после му даде да яде и пие. След това му показа едно доста чисто легло, до което имаше всичко необходимо, за да се облече.

— Яжте, пийте и спете — каза му тя — и нека света Богородица от Атоша, негово преосвещенство свети Антоний от Падуа и негово преосвещенство свети Як от Компостел бдят над вас. Аз ще се върна утре.

Все още учуден от всичко, което беше видял, всичко, което беше изстрадал, и още по-учуден от милосърдието на старицата, Кандид поиска да ѝ целуне ръка.

— Не моята ръка трябва да целувате — каза старицата. — Ще се върна утре. Намажете се с мехлема, наяжте се и спете.

Въпреки всичките си нещастия Кандид яде и спа. На следния ден старицата му донесе закуска, прегледа гърба му и сама го намаза с друг мехлем. След това му донесе да обядва. Вечерта пак се върна и му донесе вечеря. На следния ден тя пак извърши същите церемонии.

— Коя сте вие? — питаше винаги Кандид. — Кой ви е вдъхнал толкова доброта? Как мога да ви се отблагодаря?

Жената не отговаряше никога на тези въпроси. На третата вечер тя пак дойде, но не донесе вечеря.

— Елате с мен — рече тя — и не казвайте нито дума.

Хвана го под ръка и двамата тръгнаха заедно през полето. Изминаха четвърт миля и стигнаха до една усамотена къща, заобиколена с градини и канали. Старицата похлопа на една вратичка. Когато отвориха, тя поведе Кандид по една скрита стълба, въведе го в

един салон със златни тапети, остави го да седне на едно извезано със сърма канапе, затвори вратата и си отиде. Кандид мислеше, че сънува, струваше му се, че настоящият миг е някакъв приятен сън, а досегашният му живот — мрачен кошмар.

След малко старицата се върна, придържайки с усилие една разтреперана жена с величествена осанка, обсипана с блестящи скъпоценни камъни и със забулено лице.

— Свалете това було — каза старицата на Кандид.

Младежът се приближава, вдига плахо булото. Какъв миг! Каква изненада! Струва му се, че вижда госпожица Кюнегонд. И той действително я виждаше, защото това беше самата тя. Силите му изневеряват, не може да продума ни дума, пада на колене. Кюнегонд се строполява на канапето, старата ги напръсква с ливанто, те идват на себе си, започват да разговарят. Отначало си разменят само откъслечни думи, въпросите и отговорите се кръстосват, прекъсвани от въздишки, сълзи, възклицания. Старицата им напомня, че не трябва да вдигат много шум и ги оставя сами.

— Как! Вие ли сте! — казва ѝ Кандид. — Вие сте жива! И ви срещам отново, и то в Португалия! Значи, не са ви изнасилили? Не са ви разпрали корема, както ме уверяваше философът Пангрос.

— О, да — отвърна красивата Кюнегонд, — но човек не винаги умира от такива злополуки.

— Но вярно ли е, че баща ви и майка ви са били убити?

— Това е напълно вярно — рече Кюнегонд, като се разплака.

— А брат ви?

— Брат ми също беше убит.

— А защо сте в Португалия? И как научихте, че съм тук? И какви странни обстоятелства ви накараха да ме доведете в тази къща.

— Ще ви разкажа всичко — отвърна дамата, — но най-напред трябва да ми разправите всичко, което ви се е случило, откакто ми дадохте онази невинна целувка и получихте ритници по задника заради нея.

Кандид ѝ се подчини с дълбоко уважение. И макар че беше смутен, макар че гласът му беше слаб и разтреперан, макар че гръбнакът му още го наболяваше, той разказа най-простодушно всичко, което бе преживял от часа на тяхната раздяла. Кюнегонд вдигаше очи към небето, проливаше сълзи за смъртта на добрия

анабаптист и на Панглос и най-после заговори на Кандид с тези думи, от които той през всичкото време не изпусна нито една, като не откъсваше очи от нея.

ГЛАВА VIII

ИСТОРИЯТА НА КЮНЕГОНД

Бях в леглото си и спях дълбоко, когато небето реши да изпрати българите в нашия прекрасен замък Тундер-тен-тронк. Те заклаха баща ми и брат ми и насякоха майка ми на късове. Един огромен българин, шест стъпки висок, като видя, че при тази гледка съм изгубила съзнание, започна да ме изнасилва. Това ме свести, дойдох на себе си, развиках се, почнах да го блъскам, да хапя и да дращя. Искрах да издера очите на този грамаден българин, защото не знаех, че това, което се вършеше в замъка на баща ми, било нещо обичайно. Грубиянът ме мушна с нож в левия хълбок — още имам белег от тази рана.

— Надявам се да го видя — рече Кандид простодушие.

— Ще го видите — рече Кюнегонд, — но нека продължа.

— Продължавайте — рече Кандид.

И така тя поде нишката на своята история:

— Влезе един български капитан и ме видя цяла обляна в кръв, войникът обаче не му обърна никакво внимание. Капитанът така се ядоса, загдето грубиянът не проявява никакво уважение към него, че го уби, както лежеше отгоре ми. След това заповяда да ме превържат и ме отведе като военнопленничка в лагера си. Перях няколко ризи, които имаше, готвех му. Трябва да призная, че той ме намираше доста красива. Няма да отрека, че беше добре сложен и че кожата му беше бяла и мека. Впрочем не беше много духовит, нито разбираше от философия — виждаше се ясно, че не е бил възпитан от доктор Пангос. Три месеца по-късно, понеже беше прахосал всичките си пари и му бях омръзнала, той ме продаде на един евреин на име дон Исахар, който търгуваше с Холандия и Португалия и страстно обичаше жените. Този евреин се привърза много към мен, но не можа да ме спечели, съпротивлявах се на ухажванията му повече, отколкото на българския войник. Едно честно момиче може да бъде изнасилено веднъж, но от това добродетелта му укрепва още повече. За да ме

опитоми, евреинът ме доведе в тази вила, в която сме сега. Дотогава вярвах, че на земята няма нищо тъй красиво като замъка Тундер-тен-тронк, но сега разбирам колко съм се заблуждавала.

Един ден по време на литургията великият инквизитор ме забеляза в черквата. След като много пъти ме поглеждаше крадешком, най-после той прати човек да ми каже, че иска да ми говори по някаква тайна работа. Заведоха ме в двореца му. Разказах му за произхода си. Той ми изтъкна, че е под моето достойнство да принадлежа на израилтянин. От негова страна предложиха на дон Исахар да ме отстъпи на негово преосвещенство. Но дон Исахар, който е банкиер на двореца и се ползва с голямо влияние, не искаше и да чуе за това. Инквизиторът го заплаши с аутодафе. Най-после моят евреин се уплаши и сключи сделка, по силата на която къщата и аз станяхме обща собственост на двамата — евреинът си запазваше понеделниците, средите и светата събота, а инквизиторът останалите дни на седмицата. Това споразумение е в сила вече от шест месеца. Не мина без разпавии, защото често не можеше да се реши дали нощта в събота срещу неделя принадлежи на Вехтия завет или на Новия. Колкото до мен, досега устоявах и на двамата и мисля, че именно по тази причина те са още влюбени в мен. Най-после, за да спре тези страшни бедствия, земетресенията, и за да сплаши дон Исахар, негово преосвещенство инквизиторът реши да отпразнува едно аутодафе. Направи ми честта да ме покани на него. Аз имах много хубаво място. Между литургията и екзекуцията на дамите сервираха разхладителни напитки. Наистина бях обхваната от ужас, когато видях как изгориха двамата евреи, и онзи почтен бискаец, който се беше оженил за кръстницата си, но каква бе изненадата ми, страхът и мъката ми, когато видях една фигура, която приличаше на Панглос, облечена в санбенито и с митра на глава! Разтърках си очите, загледах още по-внимателно. Видях как го обесиха, прилоша ми. Едва дойдох на себе си и ви видях съблечен съвсем гол. Това беше върхът на ужаса, на изумлението, на мъката, на отчаянието. Ще ви кажа самата истина: вашата кожа е още по-бяла и розовината ѝ е още по-съвършена от кожата на моя български капитан. Тази гледка разпали чувствата, които ме подтискаха, които ме разкъсваха. Изкрещях, исках да кажа: „Спрете, варвари!“, но гласът ми изневери, а и моите викове биха били безполезни. Когато ви наложиха здравата по задника, започнах да се

питам: „как може милият Кандид и мъдрият Панглос да бъдат в Лисабон, единият, за да получи сто удара с камшик, а другият — за да бъде обесен по заповед на негово преосвещенство инквизитора, чиято любима съм аз?“ Значи, Панглос ме е мамел жестоко, когато казваше, че всичко върви най-добре на света!

Развълнувана, смаяна, ту извън себе си от гняв, и почти премаляла от слабост, аз мислех за убийството на баща си, на майка си, на брат си, за дързостта на онзи отвратителен български войник, мислех за удар който той ми нанесе с нож, за робството си, за моя занаят на готвачка, за българския капитан, за гадния дон Исахар, за отвратителния инквизитор, за обесването на доктор Панглос, за многогласното черковно пеене, докато ви биеха, и особено за целувката, която ви дадох зад паравана в деня, когато ви видях за последен път. Славех Бога, загдето след толкова изпитания отново ви връща при мен. Заръчах на моята старица да се погрижи за вас и да ви доведе тук при първа възможност. Тя много добре изпълни заръката ми. За мен бе неизразима наслада да ви видя отново, да ви чуя, да ви говоря. Сигурно умираете от глад, аз също съм, гладна, нека най-напред седнем да вечеряме.

И ето че двамата седат на масата. След вечерята те отново се настаниха на хубавото канапе, за което вече се спомена. Те все още се намираха на него, когато сеньор дон Исахар, един от господарите на къщата, пристигна. Беше събота и той идваше да се възползва от правата си и да излее нежната си любов.

ГЛАВА ІХ

КАКВО СЕ СЛУЧИ С КЮНЕГОНД, КАНДИД, ВЕЛИКИЯ ИНКВИЗИТОР И ЕДИН ЕВРЕИН

Този Исахар беше най-сприхавият юдей, който се е виждал в Израел от времето на вавилонския плен.

— Как — извика той, — галилейска кучко, не ти ли стига господин инквизиторът? И този нехранимайко ли трябва да те дели с мен!

При тези думи той измъкна дългата кама, която винаги носеше със себе си, и смятайки, че противникът му е невъоръжен, се нахвърли върху Кандид. Но заедно с облеклото нашият добър вестфалец беше получил от старицата и една хубава сабя. Той я измъкна и макар че имаше много благ нрав, просна израилтянина мъртъв на плочите в краката на красивата Кюнегонд.

— Света Богородице! — извика тя. — Какво ще стане с нас? Човек убит в моя дом! Ако дойдат стражарите, ние сме загубени!

— Ако не беше обесен — рече Кандид, — Пангрос щеше да ни даде добър съвет в този труден час, защото беше велик философ. Понеже го няма, нека се посъветваме със старата.

Тя се оказа доста разумна и тъкмо започна да им дава съвети, когато една друга вратичка се отвори. Беше един часът след полунощ и неделята вече започваше. Този ден принадлежеше на негово преосвещенство инквизитора. Той влезе и видя убития Кандид със сабя в ръка, един труп, проснат на пода, изплашената Кюнегонд и старицата, която им даваше съвети.

Ето какво ставаше в душата на Кандид и как разсъждаваше той в този миг: „Ако извика за помощ, този свят човек неминуемо ще заповяда да ме изгорят, а може да направи същото и с Кюнегонд. Той заповяда да ме бият жестоко с камшици, той е мой съперник, аз съм

извършил убийство, следователно няма място за колебание.“ Разсъжденията му бяха ясни и бързи и без да даде време на инквизитора да се опомни от изненадата, Кандид го прониза и го хвърли до евреина.

— Ето ти втора бяла — рече Кюнегонд. — Няма вече опрощение за нас, отлъчени сме от черквата, последният ни час е дошъл. Как можавте вие, който сте така благ по природа, да убиете за две минути един евреин и един висш духовник?

— Красива госпожице — отвърна Кандид, — когато човек е влюбен, ревнив и бит с камшик от инквизицията, той не може да познае себе си.

Тогава старицата взе думата и каза:

— В конюшната има три андалузки коня, както в седла и юзди за тях. Нека смелият Кандид ги оседлае. Госпожата има жълтици и диаманти. Нека възседнем бързо конете, макар че аз мога да седя на коня само с половин задник, и да тръгнем за Кадикс. Времето е прекрасно и е голямо удоволствие да се пътува през хладината на нощта.

Кандид веднага оседлава трите коня. Кюнегонд старицата и той изминават тридесет мили, без да спрат да починат. Докато те се отдалечават, светата Хермандада пристига в къщата: погребват негово преосвещенство в една хубава черква и хвърлят Исахар на пътя.

Кандид, Кюнегонд и старата бяла вече в градчето Аласена, сред планините на Сиера Морена, и седнали в една кръчма, разговаряха така:

ГЛАВА X

КАКВА БЕДА СПОЛЕТЯ КАНДИД, КЮНЕГОНД И СТАРАТА, КОГАТО ПРИСТИГНАХА В КАДИКС, И КАК ЗАМИНАХА С КОРАБ ЗА НОВИЯ СВЯТ

— Кой е могъл да ми открадне pistolите и диамантите? — викаше с плач Кюнегонд. — С какво ще живеем? Какво ще правим? Къде ще намеря инквизитори и евреи да ми дадат други?

— Уви — каза старицата, — аз силно подозирам един — онзи преподобен францискански калугер, който преспа вчера в същия хан с нас в Бадахос. Да ме прости Господ, ако го обвинявам неоснователно, но той на два пъти влиза в нашата стая и замина много преди нас.

— Уви — рече Кандид, — добрият Панглос често ми доказваше, че земните блага са общи на всички хора и че всички имат еднакви права върху тях. Този францисканец трябваше според тези принципи да ни остави поне част от парите, за да можем да завършим пътуването си. Нима не ви е останало свършено нищо, моя прекрасна Кюнегонд?

— Нито един мараведис — отвърна тя.

— Какво да решим? — запита Кандид.

— Да продадем един от конете — каза старата. — Аз ще седна на коня зад госпожицата, макар че мога да се държа само на половин задник. И така ще пристигнем в Кадикс.

В същия хан беше отседнал един бенедиктински игумен. Той купи коня доста евтино. Кандид, Кюнегонд и старицата минаха през Лусена, през Чилас, през Лебриха и най-после пристигнаха в Кадикс. По това време там съоръжаваха цяла флота и събираха войски, за да вразумят преподобните отци-йезуити в Парагвай, които бяха обвинени, че са разбунтували една от ордите си срещу испанския и португалския крал някъде около град Санто Сакраменто. Кандид, който беше служил и българската войска, показва български военни упражнения пред

генерала на малката войска, и то с такава грация, бързина, сръчност, гордост и пъргавина, че веднага му повериха да командва една пехотна рота. Ето го вече капитан, той се качва на кораба с госпожица Кюнегонд, със старата, двама слуги и двата андалузки коня, които някога принадлежаха на негово преосвещенство великия инквизитор на Португалия. По време на цялото пътуване те разискваха надълго върху философията на бедния Панглос.

— Отиваме в друг свят — казваше Кандид. — В него несъмнено всичко е добре, защото трябва да признаем, че това, което става в нашия свят — както в областта на физическото, така и на духовното, може да накара човек да стене и пъшка.

— Обичам ви от цялото си сърце — казваше Кюнегонд, — но душата ми е още ужасена от това, което видях, от това, което преживях.

— Всичко ще се нареди — възразяваше Кандид. — Ето вече морето на този нов свят е по-добро от моретата на нашата Европа. То е по-спокойно, ветровете са по-постоянни. Сигурно Новият свят е именно най-добрият от възможните светове.

— Дай Боже — казваше Кюнегонд. — Но аз бях така ужасно нещастна в нашия свят, че сърцето ми е почти затворено за всяка надежда.

— Вие се оплаквате — каза им старицата. — Уви, не сте изпитали такива нещастия, каквито изпитах аз.

Кюнегонд почти се разсмя и намери, че тази жена е много забавна, щом твърди, че е по-нещастна от нея.

— Уви — каза ѝ тя, — мила моя, не виждам как бихте могла да бъдете по-нещастна от мен, освен ако са ви нанесли два удара с нож в корема, ако са разрушили два ваши замъка, ако са заклали пред очите ви две майки и двама бащи и ако сте видели двама ваши любими, бити с камшик при едно аутодафе. Прибавете към това, че съм родена баронеса със седемдесет и две титли за благородство, а съм била и готвачка.

— Госпожице — отговори старата жена, — вие не знаете какъв е моят род, а ако ви покажа задника си не бихте говорила, както говорите сега, и бихте се въздържала от преценките си.

Тези думи събудиха крайно любопитство у Кюнегонд и Кандид. Старицата им заговори с тези думи:

ГЛАВА XI

ИСТОРИЯТА НА СТАРИЦАТА

Очите ми не са били винаги зачервени и заградени с алени кръгове, носът ми не винаги се е допирал до брадичката ми и не съм била винаги слугиня. Дъщеря съм на папа Урбан X и на принцеса Палестрина. До четиринадесетгодишна възраст ме възпитаваха в дворец, на който всичките замъци на вашите германски барони не биха заслужавали да послужат и за конюшни; една от моите рокли струваше повече, отколкото целият блясък на Вестфалия. Моята красота, грация и дарби разцъфтяваха сред удоволствията, надеждите и уважението на всички. Аз вече вдъхвах любов, гърдите ми се заобляха, и то какви гърди! Бели, твърди, изваяни като гърдата на Венера в двореца на Медичите. И какви очи, какви клепки, какви черни мигли! Какви пламъци блестяха в двете ми зеници и затъмняваха блясъка на звездите, както ми казваха поетите от квартала. Жените, които ме обличаха и събличаха, примираха от възторг, гледайки ме отпред и отзад, и всички мъже биха желали да бъдат на тяхно място.

Бях сгодена за владетеля на Маса-Карара. Какъв принц! Красив като мен, изтъкан от благост и чар, с блестящ ум и изгарящ от любов. Обичах го така, както се обича за първи път, с жар, до идолопоклонство. Започнаха приготовления за сватбата: то беше нечуван разкош, невиджано великолепие; празненства, конните състезания, комичните опери нямаха край; цяла Италия съчиняваше сонети за мен (нямаше нито един сносен сонет). Наближаваше часът на моето щастие, когато една стара маркиза, която била някога любовница на моя принц, го покани на чай в дома си. За по-малко от два часа той умря в страшни гърчове. Но всичко това е само дреболия. В отчаянието си моята майка, която беше много по-малко опечалена от мен, поиска да ме откъсне за известно време от този злокобен дворец. Тя притежаваше много красиво имение близо до Гаета. Заминахме с една галера, позлатена като олтара на черквата „Свети Петър“ в Рим и ето, че един корсарски кораб от Сале връхлетя върху нашия кораб и го

плени. Войниците ни се защитаваха като войници на папата — хвърлиха оръжието си, паднаха на колене и поискаха милост от корсарите.

Веднага ни съблякоха голи като маймуни: и майка ми, и почетните дами, и мен. Бързината, с която тези господа събличат хората, е достойна за възхищение. Но най-много ме изненада това, че на всички ни бръкнаха с пръст в едно място, където ние, жените, обикновено поставяме само тръбичката на клизмата. Тази церемония ми се видя много странна — ето как съди човек за всичко, когато не е излизал от страната си. По-късно разбрах, че това било, за да видели дали не сме скрили там диаманти, такъв бил обичаят, установен от незапомнени времена между цивилизованите нации, които обикалят по моретата. Научих, че господа малтийските рицари-монаси не пропускали никога случая да направят тази проверка, когато залавяли турци или туркини, това било закон на международното право, който никога не се нарушавал.

Няма да ви разказвам колко е тежко за една млада принцеса да бъде отведена в Мароко като робиня заедно с майка си. Можете да си представите всичко, което трябваше да изтърпим в корсарския кораб. Майка ми беше още твърде хубава, прелестите на нашите придворни дами, дори на най-простите ни прислужнички, бяха по-съблазнителни от прелестите на жените в Африка. Колкото до мен, аз бях възхитителна, самата красота, самата грация и бях девствена, но не останах дълго такава — това цвете, което бе запазено за прекрасния принц на Маса-Карара, ми бе отнето от корсарския капитан. Той беше един отвратителен негър, който на всичко отгоре си мислеше, че ми прави голяма чест. Разбира се, палестринската принцеса и аз трябваше да бъдем много силни, за да издържим на всичко, което изпитахме, докато пристигнем в Мароко! Но да минем нататък, това са толкова обикновени неща, че не си струва труда да се говори за тях.

Когато пристигнахме, Мароко плуваше в кръв. Всеки един от петдесетте сина на императора Мулей Измаил си имаше своята партия и последицата от това бяха петдесет граждански войни; черни срещу черни, черни срещу мургави, мургави срещу мургави, мулати срещу мулати — това бяха безспирни кланета по цялата империя.

Едва слязохме от кораба и черните от една партия, враждебна на партията на нашия корсар, се появиха, за да им отнемат плячката. След

диамантите и златото, ние бяхме най-ценното на кораба. Бях свидетелка на такава битка, каквато никога не сте виждали в европейските страни. Северните народи нямат много гореща кръв. У тях няма онзи бяс за жени, какъвто се среща навсякъде из Африка. Изглежда, че вие, европейските мъже, имате мляко в жилите; а в жилите на мъжете от Атласките планини и съседните страни тече витриол, огън. Биха се с яростта на лъвовете, тигрите и змиите от тяхната страна, за да решат кой ще ни притежава. Един мавър дръпна майка ми за дясната ръка, помощникът на моя капитан я задържа за лявата ръка, един мавритански войник я хвана за единия крак, а един от нашите пирати я държеше за другия. За миг всичките наши момичета бяха сграбчени от по четирима войници, които ги теглеха на разни страни. Нашият капитан бе застанал пред мен с ятаган в ръка и убиваше всеки, който излезеше насреща му. Накрая видях как всички наши италианки и майка ми бяха разкъсани, съсечени и изклани от зверовете, които се биеха за тях. Пленниците, мои другари по съдба, както и онези, които ги бяха пленили, войници, моряци, черни, мургави, бели, мулати и, най-последно, моят капитан, всичко беше избито, а аз лежах полумъртва върху куп мъртъвци. Подобни сцени ставаха, както е известно, навред на триста левги наоколо, без нито веднъж да се пропуснат всекидневните пет молитви, както повелява Мохамед.

С голяма мъка се измъкнах от купчината окървавени типове, довляхох се до едно голямо портокалово дърво на брега на близкия поток и там се строполих изнемощяла от страх, умора, ужас, отчаяние и глад. Скоро изтощените ми сетива се отпуснаха в сън, който беше по-скоро припадък, отколкото почивка. Намирах се между живота и смъртта, в някакво състояние на отпадналост и безчувственост, когато усетих, че ме притиска нещо, което се клати отгоре ми, отворих очи и видях един бял човек с хубаво лице, който въздишаше и мърмореше през зъби:

— O, che sciagura d'essere senza cogl!...^[1]

---

[1] О, какво нещастие да бъдеш без мъди. (ит.) — Б.пр. ↑

ГЛАВА XII

ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА НЕЩАСТИЯТА НА СТАРИЦАТА

Учудена и възхитена, че чувам родния си език и не по-малко изненадана от думите на този мъж, аз му отговорих, че има и по-големи нещастия от неговото: с няколко думи му обясних ужасите, които бях изживяла и отново припаднах. Той ме отнесе в една близка къща, сложи ме на легло, даде ми да ям, угаждаше ми, утешаваше ме, ласкаеше ме, казваше ми, че никога не е виждал по-красива жена от мен и че никога не е съжалявал толкова за онова, което никой не можеше да му върне.

— Роден съм в Неапол — рече той. — Там всяка година скопяват две-три хиляди деца: едни умират от тази операция, други придобиват глас, по-сладък от гласа на жена, трети пък отиват да управляват държави. Направиха ми тази операция с голям успех и аз пеех в параклиса на госпожа принцеса Палестрина.

— На майка ми! — извиках аз.

— На вашата майка! — извика той, като се разплака. — Как! Вие, значи, сте младата принцеса, която възпитавах до шестгодишна възраст и която още тогава обещавах да стане тъй красива, каквато сте?

— Това съм самата аз. Майка ми, разсечена на късове, лежи под куп трупове на четиристотин крачки оттук.

Разказах му всичко, което ми се беше случило. И той също ми разказа своите приключения: как едни християнска държава го изпратила при султана на Мароко, за да сключи договор, въз основа на който тя ще му достави барут, топове и кораби, за да му помогне да съсипе морската търговия на другите християни.

— Моята мисия е завършена — каза този почтен евнух. — Ще замина с кораб от Сеута и ще ви върна в Италия. „Ma che sciagura d'essere senza cogli!“

Аз му благодарих със сълзи на умиление. Но вместо да ме отведе в Италия, той ме откара в Алжир и ме продаде на бея на тази провинция. Едва ме бе продал и чумата, която беше обиколила Африка, Азия и Европа, избухна в Алжир със страшна сила. Вие сте виждала земетресения, госпожице, но виждала ли сте чума?

— Никога — отвърна баронесата.

— Ако бяхте виждала чума — поде старата, — щях те да признаете, че е много по-страшна от земетресение. В Африка тя е много разпространена. И аз с разболях от чума. Представете си какво положение за дъщерята на един папа, едва петнадесетгодишна, която за три месеца е преживяла бедност и робство, била е изнасилвана почти всеки ден, чиято майка е била съсечена на четири пред очите ѝ, която е познала глад и война, и да умира от чума в Алжир. Все пак аз не умрях, но и моят евнух, и беят, и почти целият алжирски харем загинаха.

Когато минаха първите опустошения на тази страхотна чума, започнаха да разпродават робите на бея. Един търговец ме купи и ме отведе в Тунис, там ме продаде на друг търговец, който ме препродаде в Триполи, от Триполи бях продадена в Александрия, от Александрия ме препродадоха в Смирна и от Смирна — в Константинопол. Най-после мой господар стана един ага на еничарите. Наскоро след това той бе изпратен да защитава Азов срещу русите, които бяха обсадили града.

Агата, който беше твърде галантен мъж, водеше със себе си целия си харем. Настаниха ни в един малък форт на Палус Меотидес^[1], където ни пазеха двама черни евнуси и двадесет войници. Избиха невероятно много руси, но и те ни го върнаха тъпкано: Азов мина под огън и меч, нямаше пощада за никого, не гледаха ни пол, ни възраст. Само нашият малък форт се държеше още и врагът реши да ни сломи с глад. Двайсетте еничари се заклеха, че никога няма да се предадат. Страшният глад ги принуди да изядат двамата ни евнуси, само и само да не нарушат клетвата си. След няколко дни решиха да изядат и жените.

Ние имахме обаче един много благочестив и много състрадателен имам, който им държа една хубава проповед и ги убеди да не ни убиват напълно.

— Отрежете — каза им той — само по едно задно полукълбо на тези дами и ще се нагостите добре, ако това не ви стигне, след няколко дни ще можете да си набавите още толкова храна. Небето ще ви бъде благодарно за вашето милосърдие и гладът ви ще бъде утолен. Той беше много красноречив и ги убеди; направиха ни тази ужасна операция, имамът ни намаза със същия мехлем, който се слага на обрязаните деца; всички жени в харема бяхме пред прага на смъртта.

Еничарите току-що се бяха нахранили с това, което ние им бяхме доставили, и ето че русите пристигнаха, качени на плоски кораби. Нито един еничарин не се спаси. Русите не обърнаха никакво внимание на състоянието, в което се намирахме. Но навсякъде се срещат френски хирурзи. Един от тях, който беше много сръчен, се погрижи за нас и ни излекува. Цял живот ще си спомням, че щом се затвориха раните ми, той започна да ми прави предложения. Впрочем той утешаваше всички ни, като ни уверяваше, че подобни неща се случват при много обсади и че такъв бил законът на войната. Щом можеха вече да ходят, отведоха моите другарки в Москва. При подялбата аз се паднах на един болярин, който ме направи своя градинарка и всеки ден ми удряше по двадесет удара с бич. Но след две години този благородник умря от изтезания заедно с тридесетина други боляри заради някакви дворцови истории. Възползвах се от това произшествие и избягах. Преминах цяла Русия. Дълго време бях слугиня в една кръчма в Рига, после бях в Роцок, във Висмар, в Лайпциг, в Касел, в Утрехт, в Лайден, в Хага, в Ротердам. Остарях в нищета и безчестие, имах само половин задник и постоянно си спомнях, че съм дъщеря на папа. Сто пъти исках да се самоубия, но все още обичах живота. Тази смешна слабост е може би една от най-пагубните ни черти, защото има ли нещо по-глупаво от това да желаеш да носиш вечно едно бреме, когато непрестанно ти иде да го хвърлиш на земята? Да се ужасяваш от живота си и да държиш на него? Да галиш змията, която те гризе, докато ти изяде сърцето?

В страната, където ме отведе съдбата, и в кабаретата, където слугувах, съм виждала безброй хора, които мразеха собственото си съществуване, но срещнах само дванадесет души, които доброволно туриха край на нещастията си: трима негри, четирима англичани, четирима женевчани и един германски професор на име Робек. Най-после станах слугиня при евреина дон Исахар, който ме изпрати при

вас, красива госпожице. Свързах съдбата си с вашата и повече се тревожа за вашите приключения, отколкото за моите. Никога не бих ви заговорила за нещастията си, ако не ме бяхте малко засегнала и ако не беше обичайно хората да се развличат с разни истории, когато пътуват по море. С една дума, госпожице, аз имам опитност и познавам хората. Направете си удоволствието да помолите всеки от пътниците да ви разкаже историята си и ако се намери и един между тях, който да не е проклинал често живота си, който често да не си е казвал на себе си, че е най-нещастният от всички хора, хвърлете ме в морето с главата надолу.

---

[1] Палус Меотидес — древното име на Азовско море. ↑

ГЛАВА XIII

КАК КАНДИД БЕШЕ ПРИНУДЕН ДА СЕ РАЗДЕЛИ С КРАСИВАТА КЮНЕГОНД И СТАРИЦАТА

След като чу историята на старата жена, красивата Кюнегонд прояви към нея учтивост, каквато се дължи на личност с нейния ранг и достойнство. Тя прие предложението и помоли един след друг всички пътници да и разкажат неволите си. Тя, и Кандид признаха, че старицата е права.

— Колко жалко — казваше Кандид, — че мъдрият Панглос, противно на обичая, беше обесен при едно аутодафе, той би ни казал прекрасни неща за физическото страдание и моралното зло, които са се разпрострели и по земята, и по морето, и аз може би бих намерил в себе си достатъчно сила и смелост да му направя най-почтително няколко възражения.

Докато всеки разказваше своята история, корабът бързо се носеше напред. В Буенос Айрес слязоха на брега Кюнегонд, капитан Кандид и старицата отидоха а посетят губернатора дон Фернандо д'Ибараа и Фигероа и Маскаренес и Лампурдос и Суза. Този благородник бе изпълнен с гордост, която подхождаше на човек с толкова много имена. Той говореше на хората с най-благородно презрение, вдигаше носа си толкова високо тъй безмилостно повишаваше глас с крайно внушителен тон и имаше тъй горделива походка, че всички, които го поздравяваха, изпитваха желание да го набият Той бясно обичаше жените. Кюнегонд му се стори най-хубавата жена, която някога е виждал. Първото нещо, което направи, бе да попита дали тя не е жена на капитана. Изразът на лицето му, когато зададе този въпрос, разтревожи Кандид: той не посмя да каже, че Кюнегонд е негова жена, защото в действителност не му беше жена, не смееше и да каже, че му е сестра, защото не му беше и сестра. И макар

че тази невинна лъжа е била някога на мода у древните и че би могла да бъде полезна и на съвременните хора, неговата душа беше твърде чиста, за да преиначи истината.

— Госпожица Кюнегонд — рече той — ще ми направи честта да се омъжи за мен и ние молим ваше превъзходителство да благоволи да присъства на нашата сватба.

Засуквайки мустака си, дон Фернандо д'Ибараа и Фигероа и Маскаренес и Лампурдос и Суза се усмихна язвително и заповяда на капитан Кандид да отиде да направи преглед на ротата си. Кандид се подчини. Губернаторът остана сам с госпожица Кюнегонд. Той ѝ призна страстната си любов, увери я, че още утре ще се ожени за нея в черквата или иначе, както подобава на нейните прелести. Кюнегонд го помоли да ѝ даде четвърт час, за да си помисли, да се посъветва със старицата и да вземе решение.

Старицата каза на Кюнегонд:

— Госпожице, вие имате 72 благороднически титли в рода си, но нямате и пукната пара. Само от вас зависи да станете съпруга на най-големия благородник в Южна Америка, който при това има много красиви мустаци. Прилича ли ви да проявявате вяръност, която устоява на всички изпитания? Била сте изнасилена от българите, един евреин и един инквизитор са познали ласките ви, нещастията ни дават известни права. Признавам, че ако бях на ваше място, не бих имала никакви угризения да се омъжа за господин губернатора и да осигуря кариерата на господин капитан Кандид.

Докато старата говореше така с всичкото благоразумие, което възрастта и опитността ѝ бяха дали, в пристанището влезе един малък кораб. На борда му имаше един алкаид^[1] и много алгуасили^[2]. Ето какво се беше случило.

Старицата беше вярно отгатнала, че именно онзи францискански калугер с широки ръкави^[3] е откраднал парите и накитите на Кюнегонд в град Бадахос, когато бягаше с Кандид. Този калугер се опитал да продаде някои от откраднатите скъпоценности на един златар, който обаче познал, че това са скъпоценности на великия инквизитор. Францисканецът признал, преди да го обесят, че ги е откраднал, посочил хората, от които ги е взел, и пътя, по който те са тръгнали. Така бягството на Кюнегонд и Кандид било разкрито. Проследили ги до Кадикс и без да губят време, изпратили един кораб

след тях. И този кораб беше вече в пристанището на Буенос Айрес. Из града се пръсна слух, че от кораба ще слезе един алкаид и че гонят убийците на негово преосвещенство, великия инквизитор. Съобразителната старица разбра в един миг какво трябва да се направи.

— Вие не можете да избягате — каза тя на Кюнегонд, — а и няма от какво да се боите, вие не сте убила негово преосвещенство. Впрочем и губернаторът, който е влюбен във вас, няма да позволи да ви сторят зло. Затова останете тук.

След това старицата веднага изтича при Кандид.

— Бягайте — каза му тя, — или след час ще бъдете изгорен. Няма нито миг за губене.

Но как да се раздели Кандид от Кюнегонд и къде да се укрие?

---

[1] Алкаид (исп.) — съдия. ↑

[2] Алгуасил (исп.) — стражар. ↑

[3] Францискански калугер с широки ръкави — така били наричани онези монаси, които имали рента, плащана от държавата. ↑

ГЛАВА XIV

КАК КАНДИД И КАКАМБО БЯХА ПРИЕТИ ПРИ ЙЕЗУИТИТЕ В ПАРАГВАЙ

Кандид беше довел от Кадис един слуга, от онези, които се срещат често по бреговете на Испания и на колониите. Той беше четвърт испанец, роден от една метиска в Тукуман. Едно след друго бе опитвал разни занаяти — певец в черковен хор, клисар, моряк, калугер, търговски посредник, войник и лакей. Наричаше се Какамбо и много обичаше господаря си, защото господарят му беше много добър човек. С най-голяма бързина той оседла двата андалузки коня.

— Хайде, господарю, да последваме съвета на старата. Да възседнем конете и да препуснем, без да се обръщаме назад.

Сълзи бликнаха от очите на Кандид:

— О, скъпа Кюнегонд! Нима трябва да ви напусна в момента, когато господин губернаторът се готви да ни ожени! О, Кюнегонд, която доведох от толкова далеч, какво ще стане с вас?

— Ще стане каквото може — рече Какамбо, — жените никога не се чудят какво да правят със себе си. Господ ще се погрижи за нея. Да бягаме.

— Къде ме водиш? Къде отиваме? Какво ще правим без Кюнегонд? — казваше Кандид.

— Кълна се в свети Жак от Компостел — рече Какамбо, — вие щяхте да воювате срещу йезуитите. Нека сега да отидем да воюваме за тях. Познавам доста добре пътищата и ще ви заведа в тяхното царство. Те ще бъдат възхитени да приемат във войската си капитан, който знае да прави военни упражнения по български. Ще натрупате приказно богатство. Когато на един човек не му върви в един свят, той намира късмета си в друг. Много голямо удоволствие е да виждаш и да правиш нови неща.

— Значи, ти си бил вече в Парагвай? — запита Кандид.

— Да, разбира се — рече Какамбо. — Бил съм прислужник в колежа „Възнесение“ и познавам управлението на los padres^[1] като улиците на Кадикс. Възхитително нещо е това управление. Кралството има вече над 300 левги в диаметър. Разделено е на тридесет провинции. Los padres имат всичко, а народът — нищо. Това е най-великото произведение на разума и справедливостта. Колкото до мен, не мога да си представя нищо по-божествено от los padres, които тук воюват с испанския и с португалския крал, а в Европа изповядват тези крале. Тук те убиват испанци, а в Мадрид ги изпращат на небето, това ме възхищава. Напред, ще бъдете най-щастливият от всички хора. Колко ще се радват los padres, когато чуят, че при тях идва един капитан, който знае да се бие по български!

Щом стигнаха до първата гранична стража, Какамбо им каза, че един капитан иска да говори с негово преподобие командира. Отидоха да уведомят голямата стража. Един парагвайски офицер изтича, хвърли се в краката на командира и му събщи новината. Най-напред обезоръжиха Кандид и Какамбо, после отведоха двата им андалузки коня. Дватама чужденци трябваше да минат между две редици войници. Командирът стоеше на края с трирога шапка на глава, със запретнат плащ, с меч на кръста, с късо копие в ръка. Той направи някакъв знак. Веднага двадесет и четири войници заобиколиха новодошлите. Един сержант им каза, че трябва да чакат, че командирът не може да говори с тях, че преподобният провинциален отец не разрешава на никой испанец да си отвори устата, освен в негово присъствие, и да остане повече от три часа в страната.

— А къде е преподобният провинциален отец? — запита Какамбо?

— Той отслужи литургията и сега е на парада — отвърна сержантът; — ще можете да целунете шпорите му едва след три часа.

— Но господин капитанът — рече Какамбо, — който като мен умира от глад, съвсем не е испанец, той е германец. Не бихме ли могли да похапнем, докато чакаме негово преподобие.

Сержантът веднага отиде да предаде тези думи на командира.

— Слава Богу — каза благородникът. — Щом е германец, аз мога да говоря с него. Нека го заведат в моята колиба.

Заведоха веднага Кандид в една беседка, украсена е много красива колонада от зелен мрамор и злато и изпълнена с кафези, в

които се намираха папагали, колибри, токачки и всички най-редки птици. Прекрасен обед беше поднесен в златни съдове и докато парагвайците ядяха царица в дървени паници на открито под жаркото слънце, преподобният отец-командир влезе в беседката.

Той беше много хубав младеж с пълно лице, доста бял и румен, с извити вежди, живи очи, червени уши, с горд изглед, но гордостта му не беше нито гордостта на испанец, нито гордостта на йезуит. Той върна на Кандид и Какамбо оръжията, които им бяха отнети, както и двата андалузки коня; Какамбо им даде да ядат овес до беседката, като не ги изпускаше из очи, защото се страхуваше от някоя нова изненада.

Кандид най-напред целуна пеша на плаща на командира, след това двамата седнаха на масата.

— Значи, вие сте германец? — му рече йезуитът на немски.

— Да, преподобни отче — отговори Кандид.

Произнасяйки тези думи, и двамата се гледаха крайно изненадани и обхванати от възмущение, което не можеха да овладеят.

— А от кой край на Германия сте? — запита йезуитът.

— От мръсната провинция Вестфалия — каза Кандид. — Аз съм роден в замък Тундер-тен-тронк.

— О, небеса! Възможно ли е? — извика командирът.

— Какво чудо! — възкликна Кандид.

— Нима сте вие? — рече командирът.

— Това е невъзможно — каза Кандид.

И двамата едва не паднаха по гръб, прегърнаха се и започнаха да проливат потоци сълзи.

— Как? Вие ли сте, преподобни отче! Вие, братът на красивата Кюнегонд! Вие, когото българите са убили! Вие, синът на господин барона! Вие, йезуит в Парагвай! Трябва да призная, че този свят е много странен. О, Пангос, Пангос, колко щяхте да се радвате, ако не бяхте обесен!

Командирът отпрати робите-негри и парагвайците, които им наливаха да пият в чаши от планински кристал. Той благодари безброй пъти на Бога и на свети Игнаций, като стискаше Кандид в прегръдките си. Лицата и на двамата бяха облени в сълзи.

— Вие ще се учудите, разнежите и развълнувате още повече — рече Кандид, — като ви кажа, че госпожица Кюнегонд, вашата сестра, която смятахте за изтърбушена, е жива и здрава.

— Къде е тя?

— Съвсем наблизно, при господин губернатора на Буенос Айрес. Аз идвах да воювам срещу вас.

Всяка дума, която те произнасяха през този дълъг разговор, разкриваше нови чудеса. Цялата им душа се лееше от устата им, слушаше с ушите им и блестеше в очите им. Понеже и двамата бяха германци, те останаха дълго на масата, очаквайки преподобния провинциален отец, и командирът говори така на скъпия си Кандид.

---

[1] los padres (исп.) — отците. Имат се предвид йезуитите, които испанският крал Филип III натоварил да управляват Парагвай в 1608 г. Тяхното управление траяло до 1767 г. ↑

ГЛАВА XV

КАК КАНДИД УБИ БРАТА НА СКЪПАТА СИ КЮНЕГОНД

През целия ми живот от паметта ми няма да се заличи споменът за ужасния ден, в който видях как убиха баща ми и майка ми и изнасиха сестра ми. Когато българите се оттеглили, моята прелестна сестра била изчезнала. Сложили майка ми, баща ми и мен, заедно с две слугини и три заклани момченца, в една каруца и ни закарали да ни погребат в един йезуитски параклис на две левги от замъка на дедите ми. Един йезуит ни поръсил със светена вода, която била ужасно солена. Няколко капки влезли в очите ми и отецът забелязал, че клепачите ми трепнали. Сложил ръка върху сърцето ми и усетил, че то още тупа. Дадох ми помощ и след три седмици раните ми зараснаха. Вие знаете, драги Кандид, че аз бях доста хубав младеж. Станах още по-красив, затова преподобният отец Кру, игуменът на манастира, ме обикна с най-нежни чувства. Той ме облече в расо на послушник и след известно време бях изпратен в Рим. Главният отец имаше нужда от нов набор млади германски йезуити. Владетелите на Парагвай приемат колкото е възможно по-малко испански йезуити. Те предпочитат чужденците, защото смятат, че могат да ги командват по-лесно. Преподобният главен отец ме намери за подходящ да отида да работя в това лозе. Заминахме заедно трима души — един поляк, един тиролец и аз. Когато пристигнахме, оказана ми бе голяма чест — направиха ме поддякон и лейтенант. Днес съм полковник и свещеник. Здравата ще натупаме войските на испанския крал. Гарантирам ви, че ще бъдат отлъчени от черквата и сразени. Провидението ви изпраща тук, за да ни помогнете. Но вярно ли е наистина, че скъпата ми сестра Кюнегонд се намира наблизко, при губернатора на Буенос Айрес?

Кандид се закле, че няма нищо по-вярно от това. От очите на двамата отново рiekнаха сълзи.

Баронът не преставаше да прегръща Кандид, наричаше го свой брат, свой спасител.

— О, скъпи Кандид — каза му той, — може би ще можем да влезем заедно като победители в града и да освободим сестра ми Кюнегонд.

— И аз горещо желая това — отвърна Кандид, — защото смятам да се оженя за нея и още се надявам да сторя това.

— Вие, нахалнико! — извика баронът. — И вие бихте имал безсрамието да се ожените за сестра ми, която има седемдесет и двама благородни предци? Намирам за крайно безочливо от ваша страна, че се осмелявате да ми заговорите за подобно дръзко намерение!

Вцепенен от тези слова, Кандид му отвърна:

— Преподобни отче, няма никаква полза от всички благородни предци на света. Аз изтръгнах сестра ви от ръцете на един еврейин и един инквизитор. Тя ми е много задължена и иска да се омъжи за мен. Нашият учител Панглос винаги ми е казвал, че хората са равни, и няма съмнение, че ще се оженя за нея.

— Ще видим това, негоднико! — рече йезуитът барон фон Тундер-тен-тронк, като същевременно му нанесе силен удар по лицето с плоската страна на сабята си. В същия миг Кандид измъкна своята и я заби до дръжка в корема на барона-йезуит. Но като я измъкна цялата димяща, той се разплака.

— Уви, Господи! — извика той. — Убих някогашния си господар, приятеля си, шурей си! Аз съм най-добрият човек на света, а вече убих трима души, и двама от тези трима са свещеници.

Какамбо, който стоеше на стража пред вратата на беседката, бързо дотича.

— Остава ни само да продадем скъпо живота си — каза господарят му. — Сигурно след малко войниците ще влязат в беседката, ще трябва да умрем с оръжие в ръка.

Какамбо, който беше много видял и патил, не си загуби ума. Той взе йезуитското расо, което баронът носеше, и го навлече на Кандид. Подаде му четвъртитата шапка на мъртвия и го накара да възседне коня си. Всичко това стана в един миг.

— Да препускаме, господарю. Всички ще ви вземат за йезуит, който отива да дава заповеди. Ще минем границите, преди да ни

подгонят. — Като произнесе тези думи, той се понесе напред, викайки на испански:

— Дайте път, дайте път на преподобния отец-полковник!

ГЛАВА XVI

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА ДВАМАТА ПЪТНИЦИ, КОГАТО СРЕЩНАХА ДВЕ МОМИЧЕТА, ДВЕ МАЙМУНИ И ДИВАЦИТЕ, НАРЕЧЕНИ „ОРЕХОНИ“

Кандид и неговият слуга бяха вече отвъд граничната бариера и никой в лагера не бе още научил за смъртта на германския йезуит. Предвидливият Какамбо бе имал грижата да напълни конските торби с хляб, шоколад, шунка, плодове и няколко бутилки с вино. Възседнали андалузките си коне, те навлязоха в непозната страна, където не можаха да открият никакъв път. Най-после стигнаха до една хубава поляна, прорязана от поточета. Нашите двама пътници спират и пускат конете си да пасат. Какамбо предлага на господаря си да похапне и сам му дава пример.

— Как искаш да ям шунка — казваше Кандид, — когато убих сина на господин барона и съм осъден да не видя вече никога през живота си красивата Кюнегонд? Каква полза да продължавам жалките си дни, щом трябва да ги прекарам далеч от нея, измъчен от угризения и потънал в отчаяние? И какво ще каже „Журнал дьо Треву“^[1]?

Говорейки така, той продължаваше да яде. Слънцето залязваше. Двамата заблудени пътници чуха някакви слаби писъци, които като че ли бяха издавани от жени. Не можеха да разберат дали това бяха викове на болка или на радост, но все пак бързо скочиха на крака, изпълнени с онази тревога и безпокойство, които всяко нещо в една непозната страна предизвиква у нас. Тези писъци бяха издавани от две съвсем голи момичета, които леко тичаха по края на ливадата, преследвани от две маймуни, които ги хапеха по задниците. На Кандид му дожаля за момичетата. При българите той се бе научил да стреля и можеше да улучи лешник в храст, без да засегне нито един лист. Той грабва испанската си двуцевка, стреля и убива двете маймуни.

— Слава Богу, драги Какамбо! Отървах от голяма опасност тези две нещастни същества. Ако съм извършил грях, като съм убил един инквизитор и един йезуит, сега го изкупих, спасявайки живота на две момичета. Те са може би госпожици с високо обществено положение и това приключение може да ни осигури големи облаги в тази страна. — Той щеше да продължи, но езикът му се схвана, когато видя как двете момичета нежно прегръщат маймуните, обливат със сълзи труповете им и цепят въздуха с ужасни писъци.

— Не очаквах, че са толкова добросърдечни — каза най-после той на Какамбо, който му отвърна:

— Хубаво ни наредихте, господарю! Вие убихте любовниците на тези госпожици.

— Любовниците ли! Възможно ли е! Ти се подиграваш с мене, Какамбо. Как ще докажеш това?

— Драги господарю — отвърна Какамбо, — вас всичко ви учудва. Защо намирате странно, че има страни, където маймуните могат да получат благоволенieto на дамите? Те са една четвърт хора, както аз съм четвърт испанец.

— Уви — поде Кандид, — спомням си, философът Панглос разказваше някога за подобни случаи. От тези кръстосвания се раждали египци, фавни, сатири, които много велики хора от античността били виждали. Но аз си мислех, че това са басни.

— Сега вече се убедихте, че е истина — рече Какамбо. — Така постъпват хората, които не са получили образование в известна област. Страхувам се само да не би тези дами да ни навлекат някоя беля.

Тези разумни разсъждения накараха Кандид да напусне поляната и да навлезе в гората. Там той и Какамбо довечеряха, след което, проклинайки португалския инквизитор, губернатора на Буенос Айрес и барона, заспаха върху мъха. Когато се събудиха, те почувстваха, че не могат да се помръднат; причината за това беше, че през нощта орехоните, жителите на тази страна, на които двете дами се бяха оплакали, ги бяха завързали с въжета от лико. Те бяха заобиколени от петнадесетина орехони, съвсем голи, въоръжени с лъкове и стрели, боздугани и каменни брадви. Едни от тях бяха турили вода да ври в един голям котел, други приготвяха шишове и всички викаха:

— Той е йезуит, той е йезуит! Ще си отмъстим и ще се наядем добре! Ще хапнем йезуитско месо, ще хапнем йезуитско месо!

— Нали ви казах, драги ми господарю — извика тъжно Какамбо, — че тези две момичета ще ни вкарат в бяля.

Когато забеляза котела и шишовете, Кандид възкликна:

— Сигурно ще ни опекаат или сварят. О, какво би казал моят учител Пангос, ако видеше каква е непокварената природа? Всичко е добре — така да бъде, но признавам, че е много жестоко да загубиш госпожица Кюнегонд и да бъдеш набучен на шиш от орехоните.

Какамбо никога не губеше присъствие на духа.

— Не се отчайвайте — каза той на обезсърчения Кандид. — Аз разбирам малко езика на тези хора и ще им говоря.

— Не пропускайте да им изтъкнете — рече Кандид — колко е отвратително и безчовечно да се пекаат хора и колко нехристиянско е това.

— Господа — каза Какамбо, — значи, вие смятате, че днес ще изядете един йезуит? Отлично, напълно справедливо е да се отнасяме по този начин с враговете си. Действително, естественото право ни учи да убиваме ближния си и така се постъпва по цялата земя. Ако ние не използваме нашето право да ядем враговете си, то е, защото имаме друго, с което да се нахраним добре. Но вие нямате същите източници като нас. Разбира се, че е по-добре да изядете неприятелите си, отколкото да оставите на враните и гарваните плода на вашата победа. Но, господа, вие сигурно не бихте желали да изядете вашите приятели. Вие смятате, че ще набучите на шиш един йезуит, а в същност ще опечете един ваш защитник, който е враг на вашите врагове. Колкото до мен, аз съм роден във вашата страна. Господинът, когото виждате тук, е мой господар и не само не е йезуит, но вчера дори уби един йезуит и сега носи снетата от него дреха. Това е причината за вашата заблуда. За да проверите това, което ви казвам, вземете това расо и го отнесете на първата гранична бариера на кралството на los padres. Запитайте дали моят господар не е убил един йезуитски офицер. Това ще ви отнеме малко време. Всякога ще можете да ни изядете, ако установите, че съм ви излъгал. Но ако съм ви казал истината, вие, които познавате твърде добре принципите на държавното право, обичаите и законите, не може да не ни пощадите.

Орехоните намериха тази реч твърде разумна. Те натовариха двама първенци да отидат незабавно да научат истината. Двамата пратеници изпълниха умно поръчението и скоро се завърнаха с добри

новини. Орехоните развързаха двамата си пленници, оказаха им всякакви любезности, предложиха им момичета, дадоха им да хапнат и пийнат и ги отведоха до границите на държавата си, като надаваха радостни викове:

— Той съвсем не е йезуит; той съвсем не е йезуит!

Кандид не преставаше да се възхищава от причината, поради която бе освободен.

„Какъв народ! — казваше си той. — Какви хора! Какви нрави! Ако не бях имал щастието да понижа със сабята си брата на госпожица Кюнегонд, щях най-безмилостно да бъда изяден. Но в края на краищата непокварената природа е добра, щом тези хора, вместо да ме изядат, ми оказаха хиляди любезности, когато разбраха, че не съм йезуит.“

---

[1] „Журнал дьо Треву“ — вестник, издаван от йезуитите през XVIII век. ↑

ГЛАВА XVII

КАК КАНДИД И СЛУГАТА МУ ПРИСТИГНАХА В СТРАНАТА НА ЕЛДОРАДО И КАКВО ВИДЯХА ТАМ

Когато стигнаха до границата на държавата на ореховите, Какамбо рече на Кандид:

— Виждате, че това полукълбо не е по-свастно от другото. Послушайте ме, нека се върнем обратно в Европа по най-краткия път.

— Как да се върнем? — каза Кандид. — И къде да отидем? Ако се върна в собствената си страна, българите и аварите колят там всичко живо, ако се върна в Португалия, ще бъда изгорен, ако останем в тази страна, рискуваме всеки момент да бъдем нанизани на шиш. Пък и как мога да се реша да напусна тази част на света, където се намира госпожица Кюнегонд?

— Да тръгнем към Кайена — рече Какамбо. — Там ще срещнем французи, те обикалят по целия свят. От тях ще можем да получим помощ. Може би Господ ще се смили над нас.

Не беше лесно да се отиде в Кайена. Те знаеха добре в каква посока трябваше да вървят, но планините, реките, пропастите, разбойниците, диваците представляваха страшни препятствия. Конете им умряха от преумора, запасите им се свършиха и цял месец те се хранеха с диви плодове. Най-после се озоваха край една рекичка, обградена от двете страни с кокосови палми, които спасиха живота им и им вдъхнаха нови надежди.

Какамбо, който подобно на старицата винаги даваше разумни съвети, каза на Кандид:

— Силите ни се изчерпаха, достатъчно ходихме пеш. До брега виждам една празна лодка. Да я напълним с кокосови орехи, да се качим в нея и да се оставим да ни носи течението. Всяка река води до

някое обитавана място. Ако не срещнем приятни неща, поне ще открием нови неща.

— Да вървим тогава — отвърна Кандид — и дано Провидението ни закриля.

Те изминаха няколко левги край бреговете, които бяха ту китни, ту голи, ту ниски, ту скалисти. Реката ставаше все по-широка и най-после се скри под свод от страхотни скали, които се издигаха до небето. Двамата пътници имаха смелостта да се доверят на вълните и да навлязат под този свод. Реката, която се стесняваше на тава място, ги носеше напред със страшна бързина и бучене. След двадесет и четири часа те отново излязоха на светло, но лодката се разби в подводните скали и те трябваше да скачат от скала на скала цяла левга. Най-после откриха безкраен хоризонт, заграден от непристъпни планини. Страната беше обработена както за полза, така и за радост на очите. Навсякъде полезното се съчетаваше с приятното. Пътищата бяха изпълнени, или по-скоро украсени, с коли с прекрасни форми, изработени от великолепни материали. Мъжете и жените, които седяха в тях, бяха необикновено красиви, едрите червени овце, които теглеха колите, надминаваха на бяг и най-бързите андалузки, тетуански и мекинески коне.

— Ето все пак — каза Кандид — една страна, която е по-хубава от Вестфалия.

Той и Какамбо слязоха близо до първото село, което срещнаха. Няколко селски деца, облечени в изпокъсани дрехи от извезана със златна сърма коприна, играеха на плочки при входа на селото. Нашите двама приятели от Стария свят ги гледаха с удоволствие. Техните плочки бяха доста големи кръгли камъни — едни жълти, други червени, трети зелени — и имаха особен блясък. Пътниците рекоха да съберат няколко от тях, това бяха златни, изумрудени и рубинени плочки, най-малката от които би била най-голямото украшение дори за трона на Великия Могол.

— Щом играят с такива плочки — рече Какамбо, — тези деца несъмнено са синове на тукашния цар.

В този миг се появи селският учител, за да отведе децата отново в училището.

— Този пък — каза Кандид — е сигурно възпитателят на царските деца.

Малките дрипльовци веднага прекъснаха играта си и захвърлиха на земята плочките и всичко, с което си бяха играли. Кандид събра плочките, изтича до възпитателя и смирено му ги поднесе, като със знаци му даде да разбере, че техни царски височества са забравили златото и скъпоценните си камъни. Усмиввайки се, селският учител ги хвърли на земята, загледа се за миг с голяма изненада в лицето на Кандид и продължи пътя си.

Нашите пътници не пропуснаха случая и събраха златото, рубините и изумрудите.

— Къде сме попаднали ние? — извика Кандид. — Сигурно децата на царете в тази страна се възпитават много добре, щом ги учат да презират златото и скъпоценните камъни.

Какамбо беше не по-малко изненадан от Кандид. Най-после те се приближиха до първата къща на селото. Тя беше построена като европейски дворец. Голяма навалица се бе струпала пред вратата, а вътре имаше още повече хора, чуваше се много приятна музика и във въздуха се носеше чудесна миризма на готвено. Какамбо се приближи до вратата и чу, че хората говорят на перуански; това беше майчиният му език. Всички знаят, че Какамбо е роден в Тукуман, в едно село, където се говори само този език.

— Аз ще ви служа за преводач — каза той на Кандид. — Да влезем. Това е кръчма.

Веднага две момчета и две момичета от хана, облечени в златоткани дрехи, с коси, привързани с панделки, ги поканиха да седнат на масата. Поднесоха им четири супи и след това по два папагала, варен кондор, който тежеше двеста ливри, две много вкусни печени маймуни, чиния с триста колибри, друга чиния с шестстотин малки птички-орехчета, великолепни яхнии и чудесни сладкиши; всичко бе сервирано в чинии от планински кристал. Момчетата и момичетата от странноприемницата им наливаха разни питиета, направени от тръстикова захар.

Повечето от сътрапезниците наоколо бяха търговци и колари, всички извънредно учтиви. Те зададоха няколко въпроса на Какамбо с най-голяма дискретност и вежливост и отговориха на неговите въпроси по напълно задоволителен начин. Когато се наобядваха, Какамбо мислеше, че плаща сметката — така мислеше и Кандид, като сложи на масата две от онези големи златни плочки, които бе събрал

пред селото, но гостилничарят и жена му избухнаха в смях и дълго се държаха за коремите. Най-после се успокоиха.

— Господа — каза гостилничарят, — виждаме ясно, че сте чужденци. Не сме свикнали да виждаме тук чужди хора. Извинявайте, задето се разсмяхме, когато ни предложихте да платите с камъчета, но и не е нужно да имате пари, за да обядвате тук. Всички странноприемници, създадени за улеснение на търговията, се плащат от правителството. Тук яденето ви беше скромно, защото нашето село е бедно, но навсякъде другаде ще бъдете приети, както ви подобава.

Какамбо преведе думите на гостилничаря на Кандид, който ги изслуша със същото възхищение и същото учудване, с което ги предаваше неговият приятел Какамбо.

— Каква е тази страна — казваха си те един на друг, — непозната по цялата земя, където всичко е тъй различно от останалия свят? Вероятно това е страната, където всичко върви добре, защото е абсолютно необходимо да има такава страна. Каквото и да казваше философът Панглос, често съм забелязвал, че във Вестфалия всичко върви доста зле.

ГЛАВА XVIII

КАКВО ВИДЯХА ПЪТНИЦИТЕ В СТРАНАТА ЕЛДОРАДО

Какамбо изрази пред гостилничаря голямото си желание да научи повече за страната. Гостилничарят му каза:

— Аз съм голям невежа и така ми е много добре. Но тук има един старец, който е бил някога в двореца; той е най-ученият и най-общителният човек в цялото царство.

Веднага отведеха Какамбо при стареца. Кандид сега беше по-малко важната личност и придружаваше слугата си. Влязоха в една доста обикновена къща — вратата ѝ беше само от сребро, а стените бяха облицовани само със злато, но изковано с толкова вкус, че и най-богатите ламперии не можеха да се сравнят с тази украса. Наистина преддверието беше инкрустирано само с рубини и изумруди, но начинът, по който те бяха подредени, компенсираше тази крайна простота.

Старецът покани двамата чужденци да седнат на диван, напълнен с пера от колибри, заповяда да им поднесат питиета в диамантени чаши и след това задоволи, любопитството им с тези думи:

— Аз съм на сто седемдесет и две години и от покойния си баща, който беше царски оръженосец, научих за чудните промени в Перу, на които е бил свидетел. Царството, в което се намирате, е старата родина на инките, които твърде неблагоприятно излезли от него, за да покорят част от света, и накрая били унищожени на свой ред от испанците.

Онези князе от тяхното семейство, които останали в родната си страна, се оказали по-мъдри. Със съгласието на целия народ те заповядали никой жител, никога да не напуща нашето малко царство. Това именно спасило нашата невинност и нашето щастие. Испанците имали някакво смътно понятие за нашата страна, която те нарекли Елдорадо. Преди стотина години един англичанин, рицарят Рали, успял да се приближи до границата ни. Но тъй като ние сме заградени

от непристъпни скали и пропасти, досега винаги сме били защитени от алчността на европейските народи, които проявяват някаква непонятна бясна жажда за камъчетата и калта на нашата земя. За да се сдобият с тях, те биха ни избии до последния човек.

Разговорът продължи дълго, въртеше се около формата на управление, нравите, жените, народните празненства, изкуството. Най-после Кандид, който все си имаше склонност към метафизика, каза на Какамбо да попита стареца дали техният народ има религия.

Старецът се изчерви.

— Но как можете да се съмнявате? — каза той. — Нима ни взимате за неблагодарници.

Какамбо смирено запита каква е религията на Елдорадо. Старецът пак се изчерви.

— Та нима има две религии? — рече той. — Аз мисля, че нашата религия е същата религия, която изповядват всички хора, ние се кланяме на Бога от вечер до сутрин.

— Нали и вие обожавате един-единствен бог? — запита Какамбо, който, в качеството си на преводач, изразяваше съмненията на Кандид.

— Очевидно е — каза старецът, — че няма нито двама, нито трима, нито четирима, нито много богове. Наистина хората от вашия свят задават много странни въпроси.

Кандид не преставаше да разпитва добрия старец с помощта на Какамбо. Той искаше да узнае как се молят на Бога в Елдорадо.

— Ние никога не му се молим — отговори добрият и достоен мъдрец. — Няма какво да искаме повече от него, той ни е дал всичко, което ни е нужно, ние само непрестанно му благодарим.

Кандид прояви любопитство да види техните жреци и запита къде са те.

Добрият старец се усмихна.

— Приятели мои — каза той, — ние всички сме жреци. Царят и всички глави на семейства пеят тържествено благодарствени химни всяка сутрин със съпровод от пет-шест хиляди музиканти.

— Как, значи, у вас няма калугери, които преподават, спорят, управляват, съзаклятничат и които нареждат да бъдат изгорени онези, които не споделят тяхното мнение?

— Да не сме луди! — възрази старецът. — Тук ние всички сме на едно мнение и не разбираме какво искате да кажете с вашите калугери.

Кандид слушаше тези думи с възторг и си казваше наум: „Колко различни са всички тези неща във Вестфалия и в замъка на господин барона. Ако беше видял Елдорадо нашият приятел Панглос, не би казал вече, че замъкът Тундер-тен-тронк е най-хубавото нещо на земята. Няма съмнение, че човек трябва да пътува.“

След този дълъг разговор добрият старец заповяда да впрегнат шест овце в една каляска и изпрати дванайсет от своите слуги да заведат пътешествениците в двореца.

— Извинете ме — каза им той, — но моята възраст ме лишава от честта да ви придружа. Царят ще ви приеме по начин, от който няма да останете недоволни. Сигурен съм, че ще ни простите, ако някои обичаи в нашата страна не ви се понавляват.

Кандид и Какамбо се качиха в каляската, шестте овце полетяха и за по-малко от четири часа пътниците пристигнаха в двореца на царя, разположен на единия край на столицата. Главната врата беше двеста и двайсет стъпки висока и сто стъпки широка. Невъзможно е да се опише от какво бе направена. Ясно беше обаче, че неизмеримо превъзхождаше камъчетата и пясъка, които ние наричаме „злато и скъпоценни камъни“.

Двайсет красиви девойки от гвардията посрещнаха Кандид и Какамбо, щом слязоха от каляската, заведоха ги в баните и после ги облякоха в роби, изтъкани от пух на колибри, след това първите сановници и техните дами ги отведоха в покоите на негово величество между две редици, от по хиляда музиканти всяка, защото такъв беше обичаят на страната. Когато приближиха тронната зала, Какамбо запита един от висшите царедворци как трябва да поздравят негово величество — дали трябва да паднат на колене, или да легнат по корем пред него, дали трябва да си сложат ръцете на главата или на задника, дали трябва да лижат праха по пода — с една дума, какъв е церемониалът.

— Обичаят е — отвърна царедворецът — да се прегърне царят и да се разцелува по двете бузи.

Кандид и Какамбо се хвърлиха на врата на негово величество, който ги посрещна по най-благосклонния начин, който можеше да си представим, и учтиво ги покани на вечеря.

Докато стане време за вечеря, разведоха ги да им покажат града — обществените сгради, които се издигаха до облаците, украсените с хиляди колони пазари, чешмите, от които шуртеше бистра вода или ликьор от захарна тръстика, водоскоците с розова вода, които бликаха непрестанно на големите площади, павирани с особен вид камъни, издаващи миризма, подобна на канела и карамфил. Кандид поиска да види съдебната палата и върховния съд. Отговориха му, че в Елдорадо няма съдилища и никой не се съди. Той запита дали има тъмници, казаха му, че няма. Най-много го изненада и най-голямо удоволствие му достави дворецът на науките, където видя една галерия, дълга две хиляди стъпки, цялата напълнена с математически и физически уреди.

След като през целия следобед обикаляха из града и можаха да разгледат само една хилядна част от него, върнаха ги обратно при царя. На масата Кандид седна между негово величество и своя слуга Какамбо, заобиколен от много дами. Той не бе никога вкусвал по-прекрасни гозби и никога не бе чувал на банкети по-духовити шеги от тези, които подхвърляше царят. Какамбо обясняваше на Кандид остроумията на царя, които, макар и преведени, си оставаха духовити. От всичко, което учудваше Кандид, това не беше най-малкото, което го учуди. Те прекараха цял месец в този гостоприеман дворец. Кандид непрестанно повтаряше на Какамбо:

— Пак ще ви кажа, приятелю, че замъкът, в който съм роден, не може да се мери със страната, в която се намираме. Но все пак госпожица Кюнегонд я няма тук, а и вие сигурно имате някоя любовница в Европа. Ако останем тук, ние ще бъдем като всички други тукашни хора, а вместо това, ако се завърнем в нашия свят само с дванайсет овце, натоварени с камъчета от Елдорадо, ще бъдем по-богати от всички царе, взети заедно, няма да се страхуваме вече от никакви инквизитори и лесно ще можем да освободим госпожица Кюнегонд.

Тези думи се харесаха на Какамбо, всички хора обичат да обикалят по света, да се перчат след това пред познатите си, да разказват какво са видели през време на пътуванията си. Затова двамата щастливци решиха да не бъдат вече щастливи и да поискат от негово величество разрешение да си заминат.

— Вие вършите глупост — каза им царят. — Знам много добре, че моята страна не е кой знае какво. Но когато човек живее горе-долу

добре на някое място, той би трябвало да остане там. Аз, разбира се, нямам право да задържам чужденци — нито нравите ни, нито законите ни допускат такава тирания, всички хора са свободни. Заминете, когато пожелаете, но е много трудно да се излезе от Елдорадо. Невъзможно е да плувате срещу течението на бързата река, по която сте дошли по някакво чудо и която тече под сводове от скали. Планините, които заобикалят цялото ни царство, са десет хиляди стъпки високи и отвесни като стени. Всяка от тях се простира на ширина повече от десет левги. От тях може да се слезе само през пропасти. Но тъй като желаете непременно да заминете, ще заповядам на нашите инженери да построят машина, с която да можете удобно да се изкачите до билото. Когато достигнете от другата страна на планините, никой няма да може да ви съпровожда, защото моите поданици са дали обет да не излизат никога от царството и са твърде мъдри, за да нарушат обета си. И така, искайте от мен всичко, което обичате.

— Единственото нещо, за което молим ваше величество — рече Какамбо, — са няколко овце, натоварени с хранителни припаси, камъчета и кал от вашата земя.

Царят се засмя.

— Не разбирам — каза той — защо хората от Европа толкова ламтят за нашата жълта кал, но вземете със себе си колкото искате и на добър ви час!

Той веднага даде заповед на инженерите да построят машина, с която тези двама странни хора да напуснат царството му. Три хиляди добри физици се заловиха за работа и след петнадесет дни машината бе готова. Тя не струваше повече от двайсет милиона лири стерлинги местни пари. Качиха Кандид и Какамбо на машината, в която вече се намираха две големи червени овце, оседлани и с юзди на главите, на които те щяха да яздят, когато прехвърлят планините, двайсет товарни овце с хранителни припаси, трийсет — с дарове, подбрани измежду най-интересните неща в страната, и петдесет овце, натоварени със злато, скъпоценни камъни и диаманти. Царят нежно разцелува двамата скитници.

Тяхното заминаване представляваше прекрасна гледка: те бяха издигнати заедно с овцете си по един извънредно остроумен начин до самия връх на планината. След като благополучно ги свалиха от машината, физиците се сбогуваха с тях и Кандид вече имаше само

едно желание и една цел — да отиде и подари овцете си на госпожица Кюнегонд.

— Има с какво да платим на губернатора на Буенос Айрес — рече той, — ако госпожица Кюнегонд може да бъде оценена в злато. Да вървим към Кайена, да вземем кораб и след това ще видим кое царство ще можем да купим.

ГЛАВА ХІХ

КАКВО ИМ СЕ СЛУЧИ В СУРИНАМ И КАК КАНДИД СЕ ЗАПОЗНА С МАРТЕН

Нашите двама пътници прекараха доста приятно първия ден от пътуването си. Бяха окрилени от мисълта, че притежават повече съкровища, отколкото има в Азия, Европа и Африка, взети заедно. Изпаднал във възторг, Кандид пишеше името на Кюнегонд по дърветата. На втория ден две от техните овце затънаха в тресавище и пропаднаха заедно с товара си, две други овце умряха от преумора няколко дни по-късно, седем-осем загинаха след това от глад в една пустиня, след няколко дни други паднаха в пропасти. Най-после, след като пътуваха сто дни, им останаха само две овце. Кандид каза на Какамбо:

— Виждате колко тленни са богатствата на този свят, приятелю, единственото сигурно нещо са добродетелта и щастието да видя наново госпожица Кюнегонд.

— Признавам, че е така — отвърна Какамбо, — но все пак са ни останали още две овце, които носят повече съкровища, отколкото някога би могъл да има испанският крал. Виждам в далечината един град. Предполагам, че е Суринам, който принадлежи на холандците. Дойде краят на нашите мъки, сега започва нашето щастие.

Когато приближиха града, те видяха един негър, който лежеше на земята само наполовина облечен, тоест носеше само гащи от синьо платно, левият крак и дясната ръка на този нещастник бяха отрязани.

— О, Боже Господи, как си изпаднал в това ужасно състояние, приятелю — го запита Кандид на холандски, — и защо лежиш тук?

— Чакам господаря си, господин Вандердендур, прочутия търговец — отговори негърът.

— Господин Вандердендур ли те е наредил така? — запита Кандид.

— Да, господине — отговори негърът; — такъв е обичаят тук. За облекло ни дават само едни гащи два пъти в годината. Когато работим в захарните фабрики и някой валяк ни премаже пръста, веднага ни отрязват ръката, когато се опитаме да избягаме, отрязват ни крака. А мен ме сполетяха и двете беди. На тази цена ядете вие захар в Европа. А пък когато майка ми ме продаде за десет патагонски екю на брега на Гвинея, тя ми каза: „Скъпо дете, благославяй нашите идоли, моли им се винаги, те ще те направят щастлив. Ти имаш честта да бъдеш роб на нашите бели господари по този начин баща ти и майка ти ще забогатеят.“

Уви, не знам дали съм им помогнал да спечелят богатство, но те не ме направиха богат. Кучетата, маймуните и папагалите са хиляди пъти по-малко нещастни от нас. Холандските идоли, които ме покръстиха, ми казват всяка неделя, че всички, и бели, и черни, сме деца на Адам. Не разбирам от родословни дървета, но ако тези проповедници казват истината, ние всички сме втори братовчеди. А ще признаете, че няма по-ужасен начин да се отнасяме с роднините си от този.

— О, Панглос! — извика Кандид. — Ти не си и подозирал тези ужаси. Свършено е, ще трябва най-после да се откажа от твоя оптимизъм.

— Какво е това „оптимизъм“? — запита Какамбо.

— Уви — рече Кандид, — оптимизмът е един вид бяс, бесът да поддържащ, че всичко върви добре, когато всичко върви зле.

Той се просълзи, гледайки негъра, и разплакан, влезе в Суринам.

Първото нещо, за което попитаха, беше дали няма някой кораб, който може да бъде изпратен в Буенос Айрес. Човекът, към когото се обърнаха, беше точно капитан на испански кораб и той им каза, че е готов да се договори с тях честно и почтено. Определи им среща в една кръчма. Кандид и верният му Какамбо заедно с двете си овце отидоха да го чакат там.

Кандид, който не умееше да се прикрива — каквото му беше на сърцето, това му беше и на езика, разказа на испанеца всичките си приключения и му призна, че иска да отвлече госпожица Кюнегонд.

— В никой случай не бих ви откарал в Буенос Айрес — каза капитанът. — Щом красивата Кюнегонд е любимката на негово превъзходителство, мен ще ме обесят, и вас също.

Тези думи поразиха Кандид като гръм и той дълго плака, накрая дръпна Какамбо настрана и му рече:

— Ето какво трябва да направиш, скъпи приятелю. Всеки от нас има в джобовете си диаманти за пет-шест милиона. Ти си по-ловък от мен, иди сам в Буенос Айрес да доведеш госпожица Кюнегонд. Ако губернаторът ти създаде затруднения, дай му един милион, ако не отстъпи, дай му два. Ти никога не си убивал инквизитори и няма да възбудиш никакви подозрения. Аз ще наема друг кораб и ще отида да те чакам във Венеция. Тя е свободна страна и там човек няма защо да се страхува нито от българите, нито от аварите, нито от евреите, нито от инквизиторите.

Какамбо одобри това мъдро решение. Много тежко му беше, че ще трябва да се раздели с добрия си господар, който бе станал негов задушевен приятел, но радостта, че ще може да му послужи, надделя над скръбта му от раздялата с него. Те се прегърнаха със сълзи на очи. Кандид му заръча да не забравя и добрата старица. Какамбо замина още същия ден. Много добър човек беше този Какамбо.

Кандид остана още известно време в Суринам в очакване някой друг капитан да се съгласи да го закара в Италия заедно с двете овце, които му бяха останали. Той нае слуги и купи всичко, което му бе необходимо за едно дълго пътуване. Най-после господин Вандердендур, собственик на един голям кораб, се яви при него.

— Колко искате — запита го Кандид, — за да ме закарате право във Венеция заедно с моите хора, с багажа ми и с тези две овце?

Капитанът се съгласи да направи това за десет хиляди пиастри. Кандид веднага се съгласи.

„Охо — каза си наум съобразителният търговец Вандердендур, — този чужденец дава направо десет хиляди пиастри, без да се пазари! Трябва да е много богат.“ След малко той се върна и заяви, че не можела замине за по-малко от двайсет хиляди.

— Добре, ще ги получите — рече Кандид.

„Бре — си каза тихичко търговецът, — този човек дава двайсет хиляди пиастри така леко, както и десет хиляди!“ Той отново се върна и каза, че не може да го закара до Венеция за по-малко от трийсет хиляди пиастри.

„О, о — каза си отново холандският търговец, — трийсет хиляди пиастри не са нищо за този човек. Навярно двете овце са натоварени с

огромни съкровища. Да не настояваме повече. Нека най-напред ни плати трийсетте хиляди пиастри, а после ще видим...”

Кандид продаде два малки диаманта, по-малкият от които струваше повече от всичките пари, които искаше търговецът. Той му плати предварително. Двете овце бяха закарани на кораба. След това Кандид се качи на една лодка, за да отиде до кораба, който бе на котва в залива. Капитанът вдигна платната и отплува, при това духаше попътен вятър. Вцепенен от смайване, Кандид скоро го изгуби от погледа си.

— Уви — извика той, — ето измама, достойна за стария свят.

Върна се на брега, потънал в скръб, защото всъщност бе загубил толкова много, че с него би могъл да направи богати двацет царе. Той отиде право при холандския съдия. И понеже беше малко развълнуван, потропа грубо на вратата, влезе, изложи случая си, като викаше малко по-високо, отколкото е прилично. Съдията най-напред го глоби десет хиляди пиастри, загдето е вдигнал толкова шум, след това го изслуша търпеливо, обеща му да разгледа случая, щом се върне търговецът, и накрая го накара да плати още десет хиляди пиастри разноски по делото.

Тази съдебна процедура окончателно отчая Кандид. Наистина той бе преживял хиляди пъти по-мъчителни нещастия, но бездушието на съдията и на търговеца, който го бе ограбил, раздразни злъчката му и той потъна в черна меланхолия. Човешката злоба се разкриваше пред него в цялата си грозота и само тъжни мисли се въртяха в главата му. Най-после той намери един френски кораб, който се готвеше да замине за Бордо. И понеже нямаше вече овце, натоварени с диаманти, Кандид нае една кабина на умерена цена. Той разгласи из града, че ще плати пътя и храната и ще даде отгоре и две хиляди пиастри на някой почтен човек, който би го придружил до Европа при условие, че той ще бъде най-отвратеният от своето положение и най-нещастният в цялата провинция.

Яви се цяла тълпа от желаещи, които и цяла флота не би могла да побере. Кандид искаше да избере измежду най-вероятните кандидати и затова отдели двадесетина души, които му се струваха по-общителни и които до един твърдяха, че заслужават да бъдат предпочетени. Събра ги в една кръчма и им поръча вечеря при условие, че всеки от тях ще се закълне да разкаже точно своето минало, като при това им обеща да

избере измежду тях онзи, който му се стори, че е най за оплакване, че е най-недоволен от положението си, и то с най-голямо основание, а на другите обеща да раздаде малки подаръци.

Вечерята продължи до четири часа сутринта. Слушайки техните приключения, Кандид си спомни за онова, което му беше казала старицата, когато пътуваха за Буенос Айрес, и за облога, който бе направила, че на кораба няма човек, комуто да не са се случвали много големи нещастия. При всяка история, която му разказваха, той се сещаше за Панглос. „Панглос — казваше си той — би бил много затруднен да докаже своята система. Защо не е тук сега! Разбира се, ако всичко върви добре на този свят, това е вярно за Елдорадо, но не и за останалата част от земята.“ Най-после Кандид се спря на един злочест учен, който беше работил десет години в разни книжарници в Амстердам. Реши, че на света няма друг занаят, от който човек да може да се отврати повече.

Този учен, който впрочем беше добър човек, беше ограбен от жена си, бит от сина си и напуснат от дъщеря си, която беше накарала един португалец да я отвлече. Отнели му бяха дребната служба, от която преживяваше, а проповедниците в Суринам го преследваха, защото го смятаха за социнианец^[1]. Трябва да се признае, че и останалите бяха поне толкова нещастни, колкото и той, но Кандид се надяваше, че ученият ще го развлича по време на пътуването. Всичките други съперници намериха, че Кандид е крайно несправедлив към тях, но той ги успокои, като даде всекиму по сто пиастри.

---

[1] Социнианец — последовател на Л. Социни, италиански богослов (1525–1562), който отхвърлял светата Троица и божествеността на Христа. ↑

ГЛАВА XX

КАКВО СЕ СЛУЧИ ПО МОРЕ НА КАНДИД И НА МАРТЕН

И така старият учен, който се наричаше Мартен, замина с Кандид за Бордо. И единият, и другият бяха много видели и много изстрадали. Дори ако корабът трябваше да отплува от Суринам за Япония, минавайки покрай нос Добра надежда, те биха могли през цялото пътуване да запълнят времето си само с разговори за нравственото зло и физическото страдание.

Обаче Кандид имаше голямо предимство пред Мартен, защото все още се надяваше да види отново госпожица Кюнегонд, а Мартен нямаше на какво да се надява, освен това той имаше злато и диаманти. И макар да бе загубил сто едри червени овце, натоварени с най-големите съкровища на земята, макар все още да му тежеше на душата мошеничеството на холандския капитан, все пак, когато мислеше за това, което му бе останало в джобовете, и когато говореше за Кюнегонд, особено към края на един добър обед, той клонеше към философията на Панглос.

— Но какво мислите вие, господин Мартен, за всичко това? — каза той на учения. — Какво е вашето схващане за нравственото зло и физическото зло?

— Господине — отговори Мартен, — свещениците ме обвиняваха, че съм социнианец, но истината е, че съм манихей^[1].

— Вие се подигравате с мен — рече Кандид, — вече няма манихеи по света.

— Има — отвърна Мартен, — аз съм манихей. Не знам какво да направя, но не мога да мисля друго.

— Сигурно дяволът е влязъл във вас — каза Кандид.

— Той толкова се меси в световните работи — рече Мартен, — че наистина може да е влязъл в тялото ми, както е проникнал навсякъде другаде. Но ще ви призная, че когато хвърля поглед върху

земната сфера или по-скоро сферичка, струва ми се, че Бог я е предоставил на някакво злосторно същество, с изключение, разбира се, на Елдорадо. Никога не съм виждал град, който да не желае да види съседния град съсипан, нито семейство, което да не желае да изтреби някое друго семейство. Навсякъде слабите ненавиждат силните и пълзят пред тях, а силните се отнасят с тях като със стадо, което се отглежда за вълна и месо. Един милион убийци в униформа се разхождат от единия край на Европа до другия, дисциплинирано вършат кланета и грабежи, за да си изкарат хляба, защото няма почтен занаят от техния. А в градовете, които външно се наслаждават на мир и където изкуствата цъфтят, хората са по-разкъсани от завист, грижи и тревоги, отколкото обсаден град от бедствия и злочестини. Скритите мъки са по-жестоки и от обществените нещастия. С една дума, толкова съм видял и преживял, че станах манихей.

— Има все пак и добри неща — възразяваше Кандид.

— Може би има — казваше Мартен, — но аз не съм ги виждал.

Докато спореха така, чуха се топовни гърмежи. Гърмежите ставаха все по-чести с всеки миг. Всички на кораба грабнаха далекогледите си. На около три мили разстояние те видяха два кораба, които се сражаваха помежду си. Вятърът ги приближи толкова до френския кораб, че всички пътници имаха удоволствието да наблюдават битката напълно спокойно. Най-последният от двата кораба изстреля един залп така ниско и така точно, че потопи другия. Кандид и Мартен ясно забелязаха стотина души на кувертата на потъващия кораб, те вдигаха ръце към небето и надаваха страшни викове, след миг вълните погълнаха всичко.

— Ето на — рече Мартен, — ето как хората се отнасят едни към други.

— Вярно е — съгласи се Кандид, — че има нещо дяволско в тази работа.

Казвайки тези думи, той забеляза нещо яркочервено, което плуваше край кораба. Спуснаха лодката да видят какъв е този предмет. Оказа се, че това е една от неговите овце. Кандид се зарадва много повече, че е намерил отново тази овца, отколкото се бе опечалил, когато загуби сто овце, натоварени с едри диаманти от Елдорадо.

Френският капитан скоро забеляза, че капитанът на победилия кораб беше испанец, а капитанът на потъналия кораб беше холандски

пират. Той беше именно онзи, който беше ограбил Кандид. Огромните съкровища, които този злодей бе завладял, сега бяха погребани заедно с него на дъното на морето и само една овца се беше спасила.

— Вие виждате — каза Кандид на Мартен, — че понякога престъплението бива наказано. Този негодник, холандският капитан, има участта, която заслужаваше.

— Да — възрази Мартен, — но трябваше ли да загинат и пътниците, които бяха на неговия кораб? Бог наказва този мошеник, дяволът удави другите.

Френският кораб и испанският кораб продължиха пътя си и Кандид продължи разговора си с Мартен. Те спориха петнадесет дни наред и в края на тези петнадесет дни бяха толкова напреднали в спора си, колкото и в първия ден. Но все пак говореха, разменяха мисли, утешаваха се взаимно. Кандид галеше овцата си.

— Щом те намерих — казваше той, — защо да не намеря отново и Кюнегонд?

---

[1] Манихейското учение било създадено през III век в Персия от Манес или Мани (по-известен с латинизираното си име Манихеус). Представлява смесица от християнски елементи и персийски вярвания за вечната борба между силите на доброто и силите на злото. През Средновековието това учение се разпространило в Европа: в България — като богомилство, и във Франция — като албигойство. ↑

ГЛАВА ХХІ

КАНДИД И МАРТЕН СЕ ПРИБЛИЖАВАТ ДО БРЕГОВЕТЕ НА ФРАНЦИЯ И МЪДРУВАТ

Най-после зърнаха френския бряг.

— Бил ли сте някога във Франция, господин Мартен? — запита Кандид.

— Да — отвърна Мартен, — обиколил съм няколко провинции. Има провинции, където половината от жителите са луди, в други — хората са прекалено хитри, в трети — общо взето, са доста благи и доста глупави, в четвърти пък са много духовити, и навсякъде главното занимание на хората е любовта, второто е злословието и третото е да се говорят глупости.

— Но, господин Мартен, виждал ли сте Париж?

— Да, виждал съм Париж. В него има всички тези неща: това е хаос, тъпкало, там всеки търси удоволствие и почти никой не го намира, поне на мен така ми се стори. Прекарах кратко време там. Когато пристигнах, крадците на пазара Сен Жермен ми обраха всичко, самия мен ме взеха за крадец и прекарах осем дни в тъмница. След това станах коректор в една печатница, за да спечеля пари, та да мога да се завърна пеш в Холандия. Там опознах пищещите негодници. Казват, че имало доста образовани хора в този град, бих искал да вярвам, че е така.

— Колкото до мен, не съм ни най-малко любопитен да видя Франция — рече Кандид, — лесно ще разберете, че когато човек е прекарал един месец в Елдорадо, няма особено желание да види каквото и да било на земята освен госпожица Кюнегонд. Ще я чакам във Венеция и затова ще трябва да преминаем Франция, за да отидем в Италия. Няма ли да ме придружите дотам?

— На драго сърце — отвърна Мартен. — Казват, че във Венеция е добре само за благородните венецианци, но че там все пак приемат доста добре чужденците, ако имат много пари; аз нямам пари, вие имате; ще ви следвам навсякъде.

— Впрочем — каза Кандид — смятате ли, че земята първоначално е била море, както се твърди в онази дебела книга, която принадлежи на капитана на нашия кораб?

— Ни най-малко — каза Мартен, — както и не вярвам на всички ония фантазии, които ни разправят от някое време насам.

— Но с каква цел е бил създаден този свят? — запитва Кандид.

— За да ни вбесява — отговори Мартен.

— Не сте ли наистина учуден — продължи Кандид — от любовта на онези две момичета от страната на орехоните към двете маймуни. Аз ви разказах това приключение, нали?

— Ни най-малко — рече Мартен. — Не виждам нищо странно в тази тяхна страст. Виждам съм толкова необикновени неща, че вече нищо не ми се струва необикновено.

— Смятате ли — каза Кандид, — че хората винаги са се избивали едни други както днес? Че винаги са били лъжци, измамници, лукави, неблагодарни, разбойници, грабливи, слаби, непостоянни, подли, завистливи, лакоми, пияници, скъперници, честолюбиви, кръвожадни, клеветници, развратни, фанатични, лицемери и глупци?

— А вие вярвате ли — отвърна Мартен, — че ястребите винаги са яли гълъби, щом намерят гълъби?

— Да, несъмнено — каза Кандид.

— Ето — рече Мартен, — ако ястребите винаги са имали същия нрав, защо искате хората да са променили своя?

— О, има много голяма разлика — възрази Кандид, — защото свободната воля...

Разсъждавайки така, те пристигнаха в Бордо.

ГЛАВА XXII

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА КАНДИД ВЪВ ФРАНЦИЯ

Кандид остана в Бордо само толкова, колкото бе нужно, за да продаде няколко камъчета от Елдорадо и да се сдобие с хубава двуместна карета, защото вече не можеше да се раздели със своя философ Мартен; много съжеляваше обаче, че трябва да се раздели с овцата си, остави я на Академията на науките в Бордо, която предложи за тема на годишната си награда да се открие защо вълната на тази овца е червена. Наградата бе дадена на един учен от една северна страна, който доказа чрез „А“ плюс „Б“ минус „Ц“ разделено на „Х“, че овцата трябвало да бъде червена и да умре от шуга.

Всички пътници, които Кандид срещаше в кръчмите по пътя, му казваха: „Отиваме в Париж.“ Този общ интерес към Париж най-последно събуди у него желание да види тази столица, при това нямаше много да се отклони от пътя си за Венеция.

Той влезе в Париж през предградието Сен Марсо и помисли, че се намира в най-мръсното село на Вестфалия.

Едва се бе настанил в странноприемницата и ето че го хвана лека болест, причинена от преумора. Тъй като на пръста си Кандид носеше огромен диамант, а в каретата му бяха забелязали едно страшно тежко ковчеже, при него веднага се явиха двама лекари, които той не беше повикал, няколко задушевни приятели, които не го оставяха и за минута сам, както и две набожни жени, които му топлеха грейки. Мартен казваше:

— Спомням си, че и аз се разболях в Париж при първото си пътуване. Бях крайно беден и затова около мен нямаше нито приятели, нито набожни жени, нито млекари и аз оздравях.

Междувременно от многото лекари и кръвопускания болестта на Кандид се влоши. Помощникът на енорийския свещеник дойде кротко да му предложи полица, платима на приносителя на оня свят; Кандид

го отряза. Набожните жени го уверяваха, че такава е новата мода, Кандид отговори, че не е човек, който следва модата. Мартен искаше да изхвърли свещеника през прозореца. Духовникът се закле, че Кандид няма да бъде погребан. Мартен се закле, че ще погребее духовника, ако продължава да им досажда. Разправията се разгорещи, Мартен хвана нахалника за яката и най-грубо го изхвърли навън. Това предизвика голям скандал, за който се състави нарочен протокол.

Кандид оздравя и докато се възстановяваше, една приятна компания постоянно идваше у него на вечеря. Играеше се комар на големи суми. Кандид беше много учуден, че никога не му идват асове. Мартен обаче не се учудваше.

Между тези, които го приеха така радушно в средата си, имаше едно перигординско абатче, един от онези суетливи хора, винаги нащрек, винаги угодливи, безочливи, приветливи и отстъпчиви, които дебнат минаващите през града чужденци, разказват им скандалните градски истории и им предлагат удоволствия на всякаква цена. Този човек заведе най-напред Кандид и Мартен на театър. Играеше се една нова трагедия. Кандид се озова между няколко остроумни критици. Това не му попречи да се разплаче на прекрасно изиграните сцени. Един от тези ментори, който седеше до него, му каза през антракта:

— Съвсем не би трябвало да плачете: актрисата е много слаба, актьорът, който играе заедно с нея, е още по-слаб, пиесата е още по-лоша от актьорите. Авторът не знае нито дума арабски и въпреки това действието става в Арабия. На всичко отгоре той е човек, който не вярва във вродените идеи. Утре ще ви донеса двадесет брошури срещу него.

— Колко театрални пиеси имате във Франция, господине? — запита Кандид абата, който отговори:

— Пет-шест хиляди.

— Много е — рече Кандид. — А колко от тях са добри?

— Петнадесет-шестнадесет — отвърна другият.

— Много е — каза Мартен.

Кандид беше много доволен от една актриса, изпълнителка на ролята на кралица Елисавета в една доста плоска трагедия, която се играе понякога.

— Тази актриса ми харесва много — каза той на Мартен, — тя прилича малко на госпожица Кюнегонд, много ще ми бъде приятно да

я поздравя.

Перигординският абат му предложи да го представи на актрисата. Понеже беше възпитан в Германия, Кандид веднага попита какъв е етикетът и как се отнасят във Франция към английските кралици.

— Различно — рече абатът; — в провинцията ги водят по кръчмите, в Париж ги уважават, докато са красиви, и ги изхвърлят на улицата, когато умрат.

— Изхвърлят цариците на улицата! — извика Кандид.

— Да, наистина — каза Мартен. — Господин абатът е прав. Аз бях в Париж, когато госпожица Моним^[1] мина, както се казва, от този свят на онзи свят. Отказаха ѝ дори това, което тези хора наричат „погребални почести“, тоест да гниеш заедно с всички дрипльовци от квартала в някое отвратително гробище; от всичките си събрата само тя беше погребана на ъгъла на улица „Бургон“. Това трябва да ѝ е причинило голяма мъка, защото тя имаше възвишена душа.

— Това е крайно неучтиво — рече Кандид.

— Какво да се прави? — каза Мартен. — Такива са тези хора. Представете си всички възможни противоречия, всички несъвместими неща, и вие ще ги откриете в правителството, в съдилищата, в черквите, в зрелищата на тази странна нация.

— Вярно ли е, че в Париж хората постоянно се смеят? — запита Кандид.

— Да — отвърна абатът. — Смеят се, но когато се вбесят, защото тук хората изразяват негодуванието си, като избухват в смях, дори вършат най-отвратителни дела, като се смеят.

— Коя беше тази дебела свиня — запита Кандид, — дето ми наговори толкова лоши неща за пиесата, на която толкова плаках, и кореше актьорите, които ми доставиха такова удоволствие?

— Това е човек, който не умее да живее — отговори абатът. — Изкарва си хляба, като говори лошо за всички пиеси и за всички книги. Мрази всички, които успяват, както евнусите мразят тези, които се наслаждават. Това е една от онези змии в литературата, които се хранят с тиня и отрова, един драскач.

— Какво наричате „драскач“? — попита Кандид.

— Автор на пасквили като Фрерон — каза абатът. Кандид, Мартен и перигординецът разсъждаваха така на стълбата, гледайки как

тълпата излиза от театъра.

— Макар че много бързам да видя отново госпожица Кюнегонд — каза Кандид, — все пак бих искал да вечерям с госпожица Клерон, намирам я възхитителна.

Абатът не беше човек, който можеше да има достъп до госпожица Клерон, защото тя се движеше само в отбрано общество.

— Тя е заета тази вечер — отвърна той, — но ще имам честта да ви заведем при една благородна дама и там ще опознаете Париж, както щяхте да го познавате, ако бяхте живял тук четири години.

Кандид, който беше любопитен по природа, се остави да го заведат при тази дама, която живееше на края на предградието Сент Оноре. Там всички гости играеха на фараон. Дванадесет тъжни играчи държаха в ръка по цяла книжка от карти — нелеп дневник на нещастията им. Царуваше дълбоко мълчание, бледност покриваше лицата на играчите, тревога личеше върху лицето на онзи, който държеше банката, а домакинята, седнала до банката, с безмилостно изражение, следеше зорко с очи на рис всяко удвояване на залога, всяко „седем пъти пода“. Щом някой играч подгънеше картите си, тя строго, но учтиво го караше да ги оправи. Не се сърдеше, защото се страхуваше да не загуби клиентите си. Дамата искаше да я наричат маркиза дьо Паролиняк. Дъщеря ѝ, петнадесетгодишна девойка, също беше между играчите и със смигания я уведомяваше за хитрините на тези нещастници, които се мъчеха да поправят жестокостите на съдбата. Перигординският абат, Кандид и Мартен влязоха; никой не стана, никой не ги поздрави, никой не ги погледна, всички бяха дълбоко съсредоточени в картите си.

— Госпожа баронеса Тундер-тен-тронк беше неучлива — каза Кандид.

Междувременно абатът се наведе над ухото на маркизата, тя се понадигна и почете Кандид с благосклонна усмивка, а на Мартен кимна с глава по най-благороден начин. Нареди да дадат стол и колода карти на Кандид, който в две игри загуби петдесет хиляди. След това вечеряха доста весело и всички бяха учудени, че Кандид ни най-малко не е развълнуван от тази загуба. Лакеите си казваха помежду си на своя лакейски език: „Този трябва да е някой английски лорд.“ Вечерята беше като повечето вечери в Париж: най-напред мълчание, след това глъчка, в която не се различават никакви думи, после шеги, повечето

от които блудкави, лъжливи новини, глупави разсъждения, малко политика и много злословия; говори се дори за нови книги.

— Четохте ли романа на господин Гоша, доктор по богословие? — запита перигординският абат.

— Да — отговори един от сътрапезниците, — но не можах да го довърша. Ние имаме множество безочливи книги, но всички те, взети заедно, не могат да надминат безочието на Гоша, доктор по богословие. До гуша ми дойде това море от отвратителни книги, с които ни заливат, и затова почнах да играя на фараон.

— А какво ще кажете за „Смесици“ на архидякона Трюбле — попита абатът.

— О — каза госпожа дьо Паролияк, — колко е скучен този смъртен! С какъв интерес говори за онова, което всички знаят! Колко важно разисква върху това, което не заслужава да бъде споменато дори мимоходом! Как тъпо повтаря чужди остроумия! Как разваля всичко, което е оплячкосал! О, как ме отвращава той! Но повече няма да ме отвращава: достатъчни ми са и няколко страници, които прочетох от този архидякон.

На вечерята присъствуваше един учен човек с вкус, който подкрепи думите на маркизата. След това заговориха за театър. Дамата запита защо някои трагедии, които понякога се играят, не могат да се четат. Човекът с добрия вкус много добре обясни как една пиеса може да събуди известен интерес, без да има почти никакви качества. С няколко думи той доказа, че не е достатъчно да създадеш едно-две от онези положения, които се срещат във всички романи и винаги пленяват зрителите, че е необходимо да бъдеш нов, без да бъдеш чудат, да бъдеш често възвишен и винаги естествен, че трябва да познаваш човешкото сърце и да го накараш да говори, да бъдеш голям поет, без нито едно от действащите лица в пиесата да прилича на поет, да познаваш отлично езика си, да го говориш чисто, винаги хармонично, без някога римата да наврежда на смисъла.

— Онзи, който не спазва всички тези правила — добави той, — може да напише една-две трагедии, на които да ръкопляска в театъра, но той никога няма да бъде считан измежду добрите писатели. Има твърде малко добри трагедии: едни са идилии в диалог, добре написани и добре римувани, други представляват политически разсъждения, които приспиват, или многоглаголствания, които отблъсват; трети са

фантасмагории на побъркани хора, написани във варварски стил, с несвързани фрази, с дълги обръщения към боговете — защото авторът не знае да говори на хората и изпълнени с лъжливи максими и надути общоизвестни истини.

Кандид слушаше тези думи с внимание и си състави високо мнение за учения. Тъй като маркизата се бе погрижила да го сложи до себе си на вечерята, той се наведе към нея и шепнешком я попита кой е този човек, който говори така умно.

— Той е един учен — отговори дамата, — който никога не играе на карти и когото абатът понякога води да вечеря у дома. Много разбира от пиеси и книги, автор е на една освиркана трагедия и на една книга, която никой не е видял извън книжарницата на издателя му освен екземпляра, който авторът ми посвети.

— Велик човек! — рече Кандид. — Той е втори Панглос. — После се обърна към него и му каза: — Господине, вие несъмнено смятате, че всичко върви отлично във физическия и в духовния свят и че нищо не може да бъде другояче.

— Аз ли, господине! — възкликна ученият. — Не мисля нищо подобно. Намирам, че у нас всичко върви наопаки, че никой не знае нито мястото си, нито отговорността си, нито какво върши, нито какво трябва да върши и че с изключение на тази вечеря, която е доста весела и където наглед има доста сговорност, цялото останало време минава в непристойни спорове: янсенисти срещу молинисти, правници срещу духовници, книжовници срещу книжовници, царедворци срещу царедворци, банкери срещу народа, жени срещу мъжете си, роднини срещу роднини — една вечна война.

Кандид му възрази:

— Виждал съм и по-лошо. Но един мъдрец, който по-късно има нещастieto да бъде обесен, ме научи, че всичко това е прекрасно, че това са сенките на една чудесна картина.

— Вашият обесен философ се е подигравал с хората — рече Мартен. — Вашите сенки са отвратителни петна.

— Хората създават петната — каза Кандид — и не могат да се лишат от тях.

— Значи, вината не е тяхна — рече Мартен.

Повечето от картоиграчите, които не разбираха нищо от този разговор, продължаваха да пият. Мартен спореше с учения, а Кандид

разказа част от приключенията си на домакинята.

След вечеря маркизата отведе Кандид в своя будоар и го покани да седне на едно канапе.

— И така — каза му тя, — вие сте все още безумно влюбен в госпожица Кюнегонд Тундер-тен-тронк?

— Да, госпожо — отговори Кандид. Маркизата му каза с нежна усмивка:

— Отговаряте ми като млад вестфалец. Един французин би ми казал: „Вярно е, че обичам госпожица Кюнегонд, но като видях вас, госпожо, страхувам се, че вече не я обичам.“

— Уви, госпожо — рече Кандид, — ще отговоря, както желаете.

— Любовта ви към нея е започнала, когато сте вдигнал кърпичката ѝ — каза маркизата, — аз искам да вдигнете жартиерата ми.

— На драго сърце — отвърна Кандид и я вдигна.

— Но аз желая да ми я сложите на крака — каза дамата и Кандид ѝ я сложи.

— Виждате ли — каза дамата, — вие сте чужденец тук; понякога оставям моите парижки поклонници да се топят цели две седмици от любовна мъка, а на вас се отдавам още от първата вечер, защото един млад вестфалец трябва да се посрещне радушно като гост на нашата страна.

На ръцете на младия чужденец красавицата забеляза два огромни диаманта и ги похвали така чистосърдечно, че те бързо минаха от пръстите на Кандид на пръстите на маркизата.

Завръщайки се в къщи със своя перигордински абат, Кандид изпитваше известни угризения, че е изневерил на госпожица Кюнегонд. Господин абатът разбра мъката му. Той бе получил само малка част от петдесетте хиляди ливри, които Кандид бе загубил в играта, както и от стойността на двата брилянта, които бяха наполовина подарени, наполовина изтръгнати. Той имаше намерение да се възползва, доколкото може, от облагите, които познанството му с Кандид можеше да му донесе. Говори му много за Кюнегонд, Кандид му каза, че щом се види със своята красавица във Венеция, непременно ще ѝ поиска прошка за изневярата си.

Перигординецът стана двойно по-учтив и по-внимателен и започна да проявява нежна загриженост към всичко, което Кандид

казваше, към всичко, което вършеше, към всичко, което искаше да извърши.

— Значи, вие имате среща във Венеция, господине — каза му той.

— Да, господин абате — отговори Кандид. — Непременно трябва да намеря госпожица Кюнегонд.

Увлечен от удоволствието да говори за предмета на любовта си и верен на навика си, той разказа част от своите приключения с тази знаменита вестфалка.

— Вярвам, че госпожица Кюнегонд е много духовита и пише очарователни писма — рече абатът.

— Никога не съм получавал писма от нея — каза Кандид. — Защото, нали разбирате, бях изгонен от замъка заради любовта си към нея, не можех да ѝ пиша. Скоро след това научих, че е мъртва, после я намерих отново и пак я загубих, най-после от две хиляди и петстотин левги ѝ изпратих писмо по нарочен човек и сега чакам отговора ѝ.

Абатът, който слушаше внимателно, като че ли се позамисли. След малко той се сбогува двамата чужденци, като ги прегърна нежно. На следния ден, когато се събуди, Кандид получи едно писмо със следното съдържание:

„Мой много скъпи и любими господине, От осем дни лежа болна в този град. Научих се, че сте тук. Бих литнала в обятията ви, ако можех да се изправя на крака. Научих се, че сте минал през Бордо. Оставих там верния Какамбо и старицата, които скоро ще дойдат при мен. Губернаторът на Буенос Айрес ми взе всичко, но ми остава вашето сърце. Елате, вашето присъствие или ще ме върне към живота, или ще ме накара да умра от радост.“

Това очарователно, това неочаквано писмо изпълни Кандид с неизразима радост; но той бе съкрушен от новината, че неговата скъпа Кюнегонд е болна. Разкъсван от тези две чувства, той взема златото и диамантите си и казва да го заведат заедно с Мартен в странноприемницата, където е отседнала госпожица Кюнегонд. Разтреперан от вълнение, той влиза в стаята, сърцето му се разтуптява,

заговаря с разхълцан глас, иска да разтвори завесите на леглото, иска да донесат светлина.

— В никакъв случай! — казва му прислужницата. — Светлината ще я убие! — И тя бързо затваря завесите.

— Скъпа моя Кюнегонд — каза Кандид с плач, — как се чувствате? Щом не можете да ме видите, поне ми говорете.

— Тя не може да говори — казва прислужницата. Тогава дамата измъква от леглото една пухкава ръка, която Кандид дълго облива със сълзи, а после напълва с диаманти, като оставя и една кесия със злато върху креслото. Посред тези вълнения ето че пристига един пристав, следван от перигордииския абат и цял взвод стражари.

— Значи, тези са двамата подозрителни чужденци? — казва той и веднага заповядва на своите юнаци да ги хванат и да ги замъкнат в затвора.

— В Елдорадо не се отнасят така към пътниците — възкликна Кандид.

— Сега аз съм по-манихей от всякога — каза Мартен.

— Но къде ни водите, господине? — попита Кандид.

— В една подземна килия на затвора — отговори приставът.

След като си възвърна самообладанието, Мартен реши, че дамата, която се представи за Кюнегонд, е измамница, че господин перигординският абат е също мошеник, който веднага се е възползвал от простодушието на Кандид, и че приставът е трети мошеник, от когото могат лесно да се отърват. За да не се излага на нескончаеми съдебни разтакавания, Кандид, който при това гореше от нетърпение да види наново истинската Кюнегонд, послуша съвета на своя приятел и предложи на пристава три диамантчета на стойност от около три хиляди пистולי всяко.

— О, господине — каза му човекът с пръчката от слонова кост, — дори да бяхте извършил всички възможни престъпления, за мен вие сте най-честният човек на света. Три диаманта! И всеки от тях струва три-хиляди пистולי! Живота бих си пожертвал за вас, господине, но няма да ви отведа в тъмницата. Арестуваме всички чужденци, но оставете тази работа на мен. Имам брат в Диеп, в Нормандия. Ще ви отведа при него и ако имате още някой диамант да му дадете, той ще се погрижи за вас не по-зле от мен.

— А защо арестуват всички чужденци? — запитва Кандид.

Тогава перигординският абат взе думата и каза:

— Заради един дрипльо от Атребация^[2], който чул да се говорят глупости, и само това го накарало да извърши опит за цареубийство — не като онзи от май 1610 година^[3], а като онзи от декември 1594 година^[4], — както и много други цареубийства, извършени през други години, през други месеци, от други дрипльовци, които чули да се говорят глупости.

Тогава приставът обясни за какво се касае.

— О, какви изроди! — извика Кандид. — Как, такива ужаси у един народ, който танцува и пее! Искам да напусна колкото е възможно по-скоро тази страна, където маймуни дразнят тигри. Виждал съм мечки в нашата страна, хора съм виждал само в Елдорадо. За Бога, господин приставе, отведете ме по-скоро във Венеция, където трябва да чакам госпожица Кюнегонд.

— Мога да ви отведа само в Долна Нормандия — каза началникът на стражарите.

Той веднага му свали оковите, каза, че се е заблудил, заведе Кандид и Мартен в Диеп и ги остави на грижите на брат си. На пристанището бе хвърлил котва един малък холандски кораб. Станал най-услужливият човек на света благодарение на три други диаманта, нормандецът качи Кандид и Мартен на кораба, който щеше да отплува за Портсмут в Англия. Това не беше пътят за Венеция, но на Кандид му се струваше, че се е измъкнал от ада. При това възнамеряваше при първия удобен случай да замине оттам за Венеция.

---

[1] Госпожица Моним — има се пред вид голямата френска актриса Адриана Льокуврър. ↑

[2] Касае се за Робер Дамиен от Арас (старото име на Арас е Атребация), който направил опит да убие крал Луи XV. ↑

[3] Подтикнат от католическата пропаганда, Франсоа Равайак убил крал Анри IV през май 1610 г. Бил толкова беден, че нямал пари да си купи нож, а откраднал ножа, с който извършил убийството. ↑

[4] През декември 1594 г. Жан Шател направил опит да убие крал Анри IV. ↑

ГЛАВА XXIII

КАНДИД И МАРТЕН НАБЛИЖАВАТ АНГЛИЙСКИЯ БРЯГ. КАКВО ВИЖДАТ ТАМ

— О, Панглос, Панглос! О, Мартен, Мартен! О, моя скъпа Кюнегонд! Какво представлява този свят? — казваше Кандид на борда на холандския кораб.

— Нещо крайно безумно и крайно отвратително — отговаряше Мартен.

— Вие познавате Англия. И там ли хората са толкова луди, колкото във Франция?

— Това е друг вид лудост — отвърна Мартен. — Знаете, че тези два народа са във война за няколко декара сняг в Канада и че харчат за тази прекрасна война повече, отколкото струва цяла Канада. Да ви кажа точно в коя страна има повече хора за връзване, не мога, моите слаби познания не ми позволяват това. Зная само, че, общо взето, хората, които ще видим, са доста меланхолични.

Разговаряйки така, те стигнаха в Портсмут. Голямо множество се бе струпало на брега и гледаше внимателно един доста пълен човек, коленичил със завързани очи върху палубата на един кораб. Четирима войници, изправени срещу този човек, най-спокойно му, изстреляха в черепа по три куршума всеки и цялото множество се разотиде извънредно доволно.

— Какво е това нещо? — извика Кандид. — Кой зъл дух налага властта си по целия свят?

Той попита кой е този пълен човек, когото бяха убили с такъв церемониал.

— Това е един адмирал — отговориха му хората наоколо.

— А защо трябваше да бъде убит този адмирал?

— Защото — отговориха му — не е избил достатъчно хора. Дал сражение на един френски адмирал и се оказало, че не се бил приближил достатъчно до него.

— Но и френският адмирал е бил толкова далеч от английския адмирал, колкото английският е бил от френския! — рече Кандид.

— Това е безспорно — възразиха му, — но в тази страна е добре да се убива от време на време по някой адмирал, за да се насърчат другите адмирали.

Кандид бе така смаян и възмутен от това, което виждаше и чуваше, че не пожела дори да слезе на брега и се спазари с холандския капитан (дори с риск и той да го ограби както онзи капитан в Суринам) да го отведе незабавно във Венеция.

Капитанът беше готов да отплува след два дни. Минаха покрай френските брегове, видяха Лисабон отдалече и Кандид потръпна. Минаха през протока и навлязоха в Средиземно море и най-последно пристигнаха във Венеция.

— Хвала на Господа! — извика Кандид, прегръщайки Мартен. — Тук ще видя отново прекрасната Кюнегонд. Разчитам на Какамбо като на себе си. Всичко е добре, всичко върви добре, всичко върви колкото е възможно най-добре.

ГЛАВА XXIV

ЗА ПАКЕТ И ХИРОФЛЕ

Щом се озова във Венеция, Кандид нареди да търсят Какамбо по всички кръчми, във всички кафенета и при всички уличници, но никъде не го откриха. Всеки ден той пращаше хора да разпитват по всички кораби и гемии, отникъде никаква вест от Какамбо.

— Как! — казваше Кандид на Мартен. — През това време аз пропътувах от Суринам до Бордо, отидох от Бордо в Париж, от Париж в Диеп, от Диеп в Портсмут, заобиколих Португалия и Испания, преминах цяло Средиземно море и прекарах няколко месеца във Венеция, а красивата Кюнегонд още не е пристигнала! Вместо нея срещнах една безсрамница и един перигордински абат! Несъмнено Кюнегонд е мъртва! Остава ми само да умра. О, по-добре щеше да бъде, ако бях останал в рая на Елдорадо, отколкото да се върна в тази прокълнатата Европа! Колко сте прав, скъпи Мартен, всичко е самоизмама и беди.

Той изпадна в дълбока скръб и не пожела да отиде на операта *alla moda*, нито да участва в другите забавления на карнавала, нито една дама не го изкушаваше ни най-малко. Мартен му каза:

— Вие сте наистина много простодушен, ако си въобразявате, че един слуга, един метис, който има пет-шест милиона в джоба, ще тръгне да търси вашата любовница на края на света и ще я доведе във Венеция. Той ще я вземе за себе си, ако я намери, а ако не я намери, ще си вземе някоя друга. Съветвам ви да забравите слугата си Какамбо и любовницата си Кюнегонд.

Мартен не го утеши много. Тъгата на Кандид се усили и Мартен не преставаше да му доказва, че на земята има твърде малко добродетели и твърде малко щастие, с изключение може би в Елдорадо, където никой не може да отиде.

Докато разискваше по този важен въпрос и чакаше Кюнегонд, Кандид забеляза на площад Свети Марко един млад театински калугер^[1], който бе хванал под ръка една курва. Театинецът беше

бодър, закръглен и як, очите му блестяха, имаше самоуверен вид, ходеше с вдигната глава и горда стъпка. Момичето беше много хубаво и пееше. Тя гледаше любовно своя театинец и от време на време го пощипваше по дебелиите бузи.

— Ще признаете, че поне тези хора са щастливи — каза Кандид на Мартен. — По цялата обитаема земя, с изключение на Елдорадо, досега съм срещал само нещастници; но колкото до това момиче и до този театинец, обзалагам се, че са много щастливи създания.

— Обзалагам се, че не са щастливи — рече Мартен.

— Достатъчно е да ги поканим на обяд — каза Кандид — и вие ще видите дали се мамя.

Той веднага се приближи към тях, поздрави ги и ги покани да дойдат в неговата странноприемница да похапнат макарони, ломбардски яребици и съомга хайвер и да пийнат „Монтепулчано“, „Лакрима Кристи“, кипърско и самоско вино. Госпожицата се изчерви, театинецът прие поканата и момичето го последва, гледайки Кандид с изненадани и смутени очи, замъглени от няколко сълзи. Едва бяха влезли в стаята на Кандид, и тя му каза:

— Как, господин Кандид вече не може да познае Пакет!

При тези думи Кандид, който дотогава не я бе разгледал внимателно, защото умът му бе зает само с Кюнегонд, й каза:

— Уви, мое бедно дете, значи, вие докарахте доктор Пангос до прекрасното състояние, в което го видях!

— Уви, господине, аз самата — отвърна Пакет. — Виждам, че вие сте осведомен за всичко. Научих за ужасните нещастия, които са сполетели целия дом на госпожа баронесата и красивата Кюнегонд. Кълна ви се, че и моята участ беше не по-малко тъжна. Аз бях съвсем невинна, когато ме видяхте за първи път! Един францискански калугер, който беше мой изповедник, ме прельсти много лесно. Последниците бяха страхотни. Бях принудена да напусна замък известено време след като господин баронът ви изгони със здрави ритници в задника. Щях да умра, ако един прочут лекар не се бе смилил над мен. От благодарност станах любовница за известно време на този лекар. Жена му, истинска фурия, беше бясно ревнива и ме биеше безжалостно всеки ден. Този лекар беше най-грозният мъж на света, а аз най-нещастната от всички същества — постоянно ме биеха заради мъж, когото не обичах. Вие знаете, господине, колко е опасно за

една свадлива жена да бъде съпруга на лекар. Разярен от безобразията ѝ, един ден той ѝ даде, уж за да я излекува от най-обикновена хрема, едно толкова силно лекарство, че след два часа тя умря в ужасни гърчове. Роднините на госпожата заведоха наказателно дело срещу господина. Той избяга, аз бях хвърлена в затвора. Моята невинност нямаше да ме спаси, ако не бях хубавичка. Съдията ме освободи при условие, че ще замести лекаря. Скоро бях изместена от една съперница и изгонена без никакъв подарък. Принудена бях да продължа отвратителния занаят, който на вас, мъжете, ви се струва тъй забавен, а за нас е само една бездна от нещастия. Дойдох да упражнявам този занаят във Венеция. О, господине, ако можете да си представите какво нещо е да си принуден да раздаваш ласки, безразлично дали при теб е дошъл някой стар търговец, някой адвокат или калугер, гондолиер или абат; да бъдеш изложена на всички оскърбления, на всички унижения, да си принудена често да вземеш назаем една пола, за да отидеш да ти я вдигне някой гаден мъж, да ти открадне един това, което си спечелила от друг, да трябва да се откупуваш от съдиите и да знаеш, че те очаква ужасна старост, да знаеш, че ще завършиш дните си или в болницата, или на буницето. Ако знаехте всичко това, щяхте да заключите, че аз съм едно от най-нещастните същества на света.

Така Пакет разкриваше сърцето си на добрия Кандид в стаята му, в присъствието на Мартен, който му каза:

— Виждате, че вече съм спечелил половината от облога.

Брат Жирофле беше останал в трапезарията, за да пийне една-две чашки, докато стане обедът.

— Но вие имахте тъй весел и тъй доволен вид, когато ви срещнах! — рече Кандид на Пакет. — Пеехте и галехте театинеца тъй нежно и непринудено и изглеждахте тъй щастлива, колкото сега твърдите, че сте нещастна.

— О, господине — отвърна Пакет, — това е още една от неволите на нашия занаят. Вчера един офицер ме наби и ограби, а днес трябва да изглеждам в добро настроение, за да се харесам на един калугер.

Кандид не пожела да чуе повече. Той призна, че Мартен е бил прав. Седнаха на масата с Пакет и театинеца. Обядът беше доста приятен и към края сътрапезниците си говореха с известно доверие.

— Отче — каза Кандид на калугера, — струва ми се, че вие имате съдба, на която всички трябва да завиждат: вие пращите от здраве, по лицето ви личи, че сте щастлив, намерил сте много красиво момиче, за да се забавлявате, и изглеждате много доволен, че сте театински монах.

— Ей Богу, господине — отвърна брат Жирофле, — бих желал да видя всички театинци на дъното на морето. Сто пъти съм бивал изкушавал от мисълта да подпаля манастира и да отида да се потурча. Когато бях едва петнадесетгодишен, родителите ми ме насилиха да навлека това омразно расо, за да остане повече наследство на по-стария ми брат, дяволите да го вземат този проклетник! Завист, раздори и бяс царуват в манастира. Вярно е, че държах няколко бездарни проповеди, с които изкарах малко пари, но игуменът ми задигна половината. С остатъка издържам разни курви.

Когато се върна вечер в манастира, иде ми да си разбия главата о стената на общата ни спалня; всичките ми събратя са в същото положение.

С обичайното си хладнокръвие Мартен се обърна към Кандид.

— Ето — каза му той, — не спечелих ли целия облог?

Кандид даде две хиляди пиастри на Пакет и хиляда пиастри на брат Жирофле.

— Гарантирам ви — рече той, — че сега ще бъдате щастливи.

— Ни най-малко не вярвам — каза Мартен. — Може би с тези пари ще ги направите още по-нещастни.

— Каквото и да стане — рече Кандид, — едно нещо ме утешава: виждам, че често отново срещаме хората, които сме смятали, че никога вече няма да видим. Възможно е, щом намерих моята червена овца и срещнах Пакет, да намеря и Кюнегонд.

— Желая ви тя да ви направи щастлив един ден — каза Мартен, — но много се съмнявам в това.

— Много сте жесток — заключи Кандид.

— Защото много съм преживял — възрази Мартен.

— Но погледнете тези гондолиери — поде Кандид. — Те непрекъснато пеят.

— Не сте ги виждали, когато са в къщи с жените си и със сополивите си деца — възрази Мартен. — Дожът си има своите грижи, гондолиерите си имат други. Вярно е, че ако се претегли всичко,

съдбата на един гондолиер е за предпочитане пред съдбата на един дож, но струва ми се, че разликата е толкова незначителна, че не си заслужава труда да се разглежда.

— Много се говори — каза Кандид — за някой си сенатор Пококуранте^[2], който живеел в онзи хубав дворец на Брента^[3] и приемал чужденците доста любезно. Твърдят, че бил човек, който никога не е имал грижи...

— Бих желал да видя един толкова рядък екземпляр — каза Мартен.

Кандид веднага прати човек да помоли благородния Пококуранте да му разреши да го посети на следния ден.

---

[1] Театински калугери — членове на монашески орден, основан в 1524 г. ↑

[2] Пококуранте (ит.) — равнодушен, безразличен. ↑

[3] Река Брента се влива в Адриатическо море при Венеция. ↑

ГЛАВА XXV

ПОСЕЩЕНИЕ ПРИ НЕГОВО ПРЕВЪЗХОДИТЕЛСТВО ПОКОКУРАНТЕ, ВЕНЕЦИАНСКИ БЛАГОРОДНИК

Кандид и Мартен отидоха с гондола по Брента и влязоха в двореца на благородния Пококуранте. Градините бяха добре подредени и украсени с изящни мраморни статуи, дворецът беше издържан в хубав стил. Домакинът, шестдесетгодишен мъж, много богат, прие много учтиво двамата любопитни чужденци, но бе малко сдържан, нещо, което смути Кандид, но се хареса на Мартен.

Най-напред две хубавички, спретнати момичета поднесоха шоколад, като умело го разбиха на пяна пред гостите. Кандид не можеше да не похвали тяхната хубост, усърдие и сръчност.

— Те са доста добри същества — каза сенаторът Пококуранте. — Понякога взимам една от тях в леглото си, защото дамите от града доста са ми дотегнали с тяхното кокетство, ревност, разправии, лоши настроения, дребнавост, гордост, глупост, пък ми и омръзна да им пиша сонети или да поръчвам на други да им ги пишат. Но в края на краищата и тези две момичета почват много да ме отегчават.

След обета, разхождайки се из една дълга галерия, Кандид бе поразен от красотата на картините. Той запитва от кой майстор са първите две.

— От Рафаело — отговори сенаторът. — Купих ги много скъпо преди няколко години, от суетност. Казват, че това е най-красивото, което има в Италия, но на мен никак не ми харесват: тоновете са прекалено тъмни, фигурите не са достатъчно закръглени и не изпъкват достатъчно, драпериите не приличат никак на тъкана материя. С една дума, каквото и да казват хората, не виждам в тях истинско подражание на природата. Ще ми хареса картина, когато в нея видя

самата природа, а такива картини няма. Аз притежавам много платна, но вече не ги гледам.

Докато чакаха да приготвят вечерята, Пококуранте нареди да се изпълни концерт пред гостите. Кандид намери музиката чудесна.

— Този шум може да забавлява човека половин час — рече Пококуранте, — но ако трае по-дълго, всички се изморяват, макар че никой не смее да го признае. Днес музиката е вече станала само изкуство да се изпълняват трудни пиеси, а това, което е само трудно, не се харесва дълго време. Може би бих предпочел операта, ако не бяха открили тайната да направят от нея изрод, който ме отвращава. Нека ходи да слуша опера онзи, комуто харесват слаби трагедии в музикална форма, в които сцените са създадени само за да дадат доста неуместно повод за две-три смешни и глупави песни, та да може някоя актриса да покаже гласовите си способности; нека припада от удоволствие който си ще или който може да припада, като гледа как някой скопец тананика ролята на Цезар или на Катон и се разхожда тромаво по сцената. Колкото до мен, аз отдавна съм се отказал от тия просташки зрелища, с които днес се слави Италия и за които кралете плащат така скъпо.

Кандид поспори малко, но доста сдържано. Мартен беше изцяло на мнението на сенатора.

Седнаха на масата. След една разкошна вечеря всички влязоха в библиотеката. Когато видя един великолепно подвързан Омир, Кандид поздрави светлейшия благородник за добрия му вкус.

— Ето — каза той — една книга, която доставяше най-голяма наслада на великия Пангрос, най-добрия философ на Германия.

— На мен не ми доставя никаква наслада — отвърна хладно Пококуранте. — Едно време ми втълпяваха, че ми е приятно да го чета. Но това вечно повторение на битки, които си приличат, тези богове, които винаги се намесват, за да не направят нищо решаващо, тази Елена, която е повод за войната и която почти не е действащо лице в пиесата, тази Троя, която обсаждат и никога не превземат — всичко това ми причиняваше смъртна скука. Питал съм понякога учени дали и те се отегчават като мен, когато я четат. Всички откровени хора ми признаха, че винаги захвърлят тази книга, но че човек трябва да я има в библиотеката си като паметник на древността, подобно на онези ръждясали медали, които нямат никаква стойност.

— Ваше превъзходителство сигурно не мисли така за Вергилий?
— каза Кандид.

— Съгласен съм — отвърна Пококуранте, — че втората, четвъртата и шестата книга на неговата „Енеида“ са отлични, но колкото до неговия благочестив Еней, силния Клоант, приятеля Ахат, малкия Асканий, глупавия цар Латин, гражданката Амата и блудкавата Лавиния, струва ми се, че на света няма нищо по-студено и по-неприятно. Предпочитам Тасо и измислиците на Ариосто.

— Смея ли да ви запitam, господине — рече Кандид, — дали четенето на Хораций не ви доставя голямо удоволствие?

— У него има максими — каза Пококуранте, — които един светски човек може да използва и които, понеже са стегнати в енергични стихове, се врязват по-лесно в паметта, но не се интересувам много от пътуването му до Бриндизи и от описанието му на една лоша вечеря, нито от хамалските свадни с някой си Пупил, чиито думи били според Хораций пълни с гной, и някой си друг, чиито думи били като оцет. С крайно отвращение прочетох грубите му стихове срещу старите жени и вещиците и не виждам каква заслуга може да има в това да кажеш на своя приятел Меценат, че ако бъде поставен от него между лиричните поети, той ще достигне звездите с вдъхновеното си чело. Глупците се възхищават от всичко у един уважаван автор. Аз чета само за собствено удоволствие, обичам само това, което ми допада.

Кандид, който беше възпитан никога да не преценява нещата със собствения си ум, беше крайно учуден от това, което чуваше. Мартен обаче намираще, че Пококуранте разсъждава доста разумно.

— О, ето Цицерон! — рече Кандид. — Смятам, че никога не се уморявате да четете този велик човек.

— Никога не го чета — отговори венецианецът. — Какво значение има за мен дали е защитавал Рабирий или Клуенций? Сам водя достатъчно дела. По-скоро биха ми допаднали философските му работи, но когато видях, че той се съмнява във всичко, заключих, че знам колкото него и че нямам нужда от никого, за да бъда невежа.

— О, ето двадесет и четири тома сборници на една академия на науките — извика Мартен. — Може би тука има нещо добро.

— Би имало — възрази Пококуранте, — ако поне един от авторите на тези празнословия беше измислил поне изкуството да се

правят карфици, но във всички тези книги има само празни теории и нищо полезно.

— Колко театрални пиеси виждам тук — каза Кандид, — на италиански, на испански, на френски!

— Да — рече сенаторът, — има около три хиляди пиеси, но измежду тях има и три дузини добри пиеси. Колкото до тези сборници с проповеди, които всички заедно не струват дори една страница от Сенека, и всички тези дебели томове по богословие, представете си — нито аз, нито някой друг ги отваря някога.

Мартен забеляза полица, пълни с английски книги.

— Сигурно вие, като републиканец, харесвате повечето от тези произведения, написани тъй свободно — каза той.

— Да — отвърна Пококуранте, — добре е да пишеш това, което мислиш. Само човек има това преимущество. В цялата наша Италия хората пишат само това, което не мислят. Тези, които живеят в родината на Цезарите и на Антонините, не смеят да имат нито една мисъл, без да получат разрешение от някой якобински калугер. Бих бил доволен от свободата, която вдъхновява английските хора на мисълта, ако страстите и партизанският дух не разваляха всичко достойно за уважение, което тази ценна свобода дава.

Забелязвайки един том от Милтън, Кандид запитва домакина дали не счита този автор за велик човек.

— Кого? Този варварин ли — отговори Пококуранте, — който прави дълъг коментар на първата глава на Битието в десет книги с груби стихове? Този недодялан подражател на гърците обезобразява сътворението! Докато Мойсей ни представя Вечното същество, което създава света чрез Словото, Милтън кара Месията да вземе един голям пергел от едно чекмедже на небето, за да начертае произведението си. Как бих могъл да уважавам този, който развали Ада и дявола на Тасо, който превръща Луцифер ту на жаба, ту на пигмей, който сто пъти го кара да предъква същите речи, който го кара да води спорове по богословие, който, подражавайки сериозно на комичното изобретение на огнестрелните оръжия у Ариосто, кара дяволите да стрелят с топ на небето? Нито аз, нито въобще някой друг в Италия би могъл да хареса всички тези жалки чудатости. „Бракът на греха и смъртта“ и змиите, които грехът ражда, ще накарат всеки човек, който има що-годе изтънчен вкус, да повърне, а неговото дълго описание на една болница

ще се понарави само на някой гробар. Тази тъмна, странна и отвратителна поема беше презирана още при раждането си. Моето мнение за нея днес е такова, каквото е било мнението на съвременниците му в собствената му страна. Впрочем аз казвам това, което мисля, и малко ме е грижа дали другите мислят като мене.

Кандид беше огорчен от тези думи, той уважаваше Омир и обичаше малко и Милтън.

— Уви — каза той тихичко на Мартен, — много се страхувам, че този човек може би храни крайно презрение към нашите немски поети.

— Няма да има голяма вреда от това — каза Мартен.

— О, какъв изключителен човек! — шепнеше през зъби Кандид. — Какъв велик гений е този Пококуранте. Нищо не може да му хареса.

След като разгледаха така всички книги, те слязоха в градината. Кандид похвали красотата ѝ.

— Не съм виждал друго нещо, направено с по-лош вкус — отвърна домакинят; — тук има само нищожни работи. Но още утре ще заповядам да се направи градина с по-благороден вид.

Когато двамата любопитни чужденци се сбогуваха с негово превъзходителство, Кандид каза на Мартен:

— Е, сега ще се съгласите, че срещнахме най-щастливия от всички хора, защото той стои над всичко, което притежава.

— Не виждате ли — рече Мартен, — че той е преситен и отвратен от всичко, което притежава? Платон отдавна е казал, че най-добрите стомаси не са онези, които отказват да приемат всякаква храна.

— Но не е ли приятно да се критикува всичко — каза Кандид, — да откриваш недостатъци там, където другите хора смятат, че виждат красота?

— Ще рече — поде Мартен, — че е удоволствие да не изпитваш удоволствие, така ли?

— О, значи, само аз ще бъда щастлив, когато видя наново госпожица Кюнегонд — извика Кандид.

— Винаги е добре да се надяваш — рече Мартен. Дните и седмиците се нижеха, а Какамбо не се връщаше. Кандид бе тъй потънал в скръбта си, че дори и не забеляза, че Пакет и брат Жирофле не бяха дошли да му благодарят.

ГЛАВА XXVI

КАК КАНДИД И МАРТЕН ВЕЧЕРЯХА С ШЕСТИМА ЧУЖДЕНЦИ И КОИ БЯХА ТЕ

Една вечер, тъкмо когато Кандид и Мартен се готвеха да седнат на масата с няколко чужденци, които бяха отседнали в същата странноприемница, един човек с лице, сякаш намазано със сажди, се приближи изотзад до него, хвана го за лакътя и му каза:

— Бъдете готов да заминете с нас на всяка цена.

Кандид се обърна и видя Какамбо. Единствено лицето на Кюнегонд би го учудило и би му харесало повече. Кандид едва не полудя от радост. Той прегърна скъпия си приятел и каза:

— Навярно Кюнегонд с тук? Къде е тя? Заведи ме при нея, да умра от радост при нея.

— Кюнегонд не е тук — отвърна Какамбо, — тя е в Цариград.

— О, небеса! В Цариград! Дори в Китай да беше, бих литнал да отида при нея! Да тръгнем веднага!

— Ще тръгнем веднага след вечеря — поде Какамбо. — Не мога да ви кажа нищо повече. Аз съм роб и господарят ми ме чака. Трябва да му прислужвам на масата. Не ми казвайте нито дума, вечеряйте и бъдете готов.

Разкъсван между радост и мъка, очарован, че е видял отново верния си слуга, учуден, че Какамбо е роб, изпълнен с мисълта, че скоро ще намери любимата си, с развълнувано сърце и смутен ум, Кандид седна на масата с Мартен, който гледаше хладнокръвно на всички тези приключения, и с шестима чужденци, които бяха дошли да прекарат карнавала във Венеция.

Какамбо, който наливаше вино на един от чужденците, се приближи до своя господар и му каза на ухото:

— Ваше величество ще замине, когато пожелае, корабът е готов.

След като каза тези думи, той излезе. Учудените сътрапезници се спогледаха, без да промълвят дума. Тогава един друг слуга се

приблужи до господаря си и му каза:

— Ваше величество, каретата ви е в Падуа и лодката е готова.

Господарят направи знак и слугата си отиде. Всички сътрапезници отново се спогледаха и общото учудване се усили. Трети слуга се приближи до трети чужденец и му рече:

— Ваше величество, повярвайте ми, вие не трябва да оставате тук по-дълго. Ще ида да приготвя всичко.

И веднага изчезна.

Тогава за Кандид и Мартен вече нямаше никакво съмнение, че това е карнавален маскарад. Четвърти слуга каза на четвъртия господар:

— Ваше величество може да замине, когато пожелае.

После и той излезе като другите. Петият слуга каза същото на петия господар. Но шестият слуга говори различно на шестия чужденец, който седеше до Кандид. Той му каза:

— Ей Богу, ваше величество, вече не искат да дават на кредит на ваше величество, нито на мен и тази нощ може да ни натикат в затвора. Отивам да се погрижа за собствените си работи, сбогом.

Когато всичките слуги излязоха, шестимата чужденци, Кандид и Мартен запазиха дълбоко мълчание. Най-сетне Кандид наруши мълчанието.

— Каква странна шега, господа — каза той. — Защо всички вие сте царе? Аз пък ще ви призная, че нито аз, нито приятелят ми Мартен сме царе.

Господарят на Какамбо взе думата и важно каза на италиански:

— Аз съвсем не се шегувам. Наричам се Ахмед III^[1], бях велик султан много години. Свалих брат си от престола, а после племенникът ми свали мене. Моите везири бяха обезглавени, а аз довършвам живота си в стария сарай. Моят племенник, великият султан Махмуд, ми позволява да пътувам понякога заради здравето си и аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Младежът, който седеше до Ахмед, заговори след него и каза:

— Аз се наричам Иван^[2]. Бях император на цяла Русия. Свалили ме от престола, когато съм бил още в люлката. Баща ми и майка ми били затворени и ме отгледали в тъмницата. Понякога ми разрешават да пътувам, съпровождан от стража. И аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Третият рече:

— Аз съм Чарлз-Едуард^[3], английски крал. Моят Гкица ми отстъпи кралските си права и аз се сражавах, за да ги защитя. На осемстотин от моите поддръжници им изтръгнаха сърцата и с тях ги удряха по лицата. Бях хвърлен в затвора. Сега отивам в Рим да посетя краля, моя баща, свален от престола като мен и като дядо ми. Пътем се отбих да прекарам карнавала във Венеция.

Тогава четвъртият взе думата и каза:

— Аз съм крал на поляците^[4]. Превратностите на войната ме лишиха от наследствените ми владения. Баща ми изпита същия обрат на съдбата. Но аз се примирявам с повелите на провидението, както султан Ахмед, император Иван и крал Чарлз-Едуард — нека Бог им даде дълъг живот. Дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Петият каза:

— Аз също съм крал на поляците^[5]. Загубих царството си два пъти, но Providението ми даде друга държава, в която направих повече добро, отколкото всичките крале на сарматите, взети заедно, са извършили по бреговете на Висла. Аз също се примирявам с волята на Providението. И аз дойдох да прекарам карнавала във Венеция.

Дойде редът на шестия монарх да заговори.

— Господа — рече той, — аз не съм такъв велик владетел като вас, но все пак бях крал като всички други крале. Аз съм Теодор^[6], избраха ме за крал на Корейка. Наричаха ме „ваше величество“, а сега едва ме наричат „господине“. Аз сечах пари, а сега нямам нито петак, имах двама държавни секретари, а сега имам само един слуга. Седях на престол, а в Лондон дълго лежах на слама в тъмницата. Много се страхувам, че и тук ще се отнесат към мен по същия начин, макар че и аз подобно на ваши величества съм дошъл да прекарам карнавала във Венеция.

Петимата други царе изслушаха тези слова с благородно съчувствие. Всеки от тях даде по двадесет секвини на крал Теодор, за да си купи дрехи и ризи. Кандид му подари един диамант за две хиляди секвини. „Кой е този човек — казваха си петимата царе, — който е в състояние да даде сто пъти повече от всеки от нас и който наистина подарява такива суми?“

— И вие ли сте крал, господине?

— Не, господа, не съм крал и нямам никакво желание да бъда крал.

Тъкмо когато ставах от масата, в странноприемницата пристигнаха четири светлейши височества, които също бяха загубили държавите си поради изменчивото щастие на войната и които идваха да прекарат остатъка от карнавала във Венеция, но Кандид не обърна никакво внимание на новодошлите. Той мислеше само как по-скоро да намери своята скъпа Кюнегонд в Цариград.

---

[1] Ахмет III — турски султан, свален от престола в 1730 г. ↑

[2] Иван — руски император, свален от престола в 1741 г. ↑

[3] Чарлз-Едуард (1720–1788) — претендент за английския престол. ↑

[4] Полският крал Август III (1669–1763). ↑

[5] Полският крал Станислав Лещински (1677–1766). ↑

[6] Теодор — царувал по-малко от година в Корейка. ↑

ГЛАВА XXVII

ПЪТУВАНЕ НА КАНДИД ДО ЦАРИГРАД

Верният Какамбо беше вече получил съгласието на турския капитан, който щеше да отведе султан Ахмед в Цариград, да вземе Кандид и Мартен на кораба. Дватама тръгнаха за пристанището, след като смирено се поклониха на негово сиромашко височество. Пътем Кандид казваше на Мартен:

— Ето че вечеряхме с шестима свалени царе! И между тези шестима имаше един, комуто дадох милостиня. Може би има много други крале, които са още по-нещастни. Колкото до мен, аз загубих само сто овце и сега бързам да се хвърля в обятията на Кюнегонд.

— Още веднъж ще ви кажа, драги ми Мартен, Пангос беше прав: всичко върви добре.

— Дано да е така — отвърна Мартен.

— Какво невероятно нещо преживяхме във Венеция! Никога не се е чуло, ни видяло шестима свалени царе да вечерят заедно в кръчма.

— Това не е по-необикновено — възрази Мартен — от повечето неща, които ни се случиха. Много обикновено нещо е царе да бъдат свалени от престола. А колкото до честта, която имахме, да вечеряме с тях, това е нещо, което не заслужава нашето внимание. Какво значение има с кого вечеряш, щом си хапваш добре.

Щом се качи на кораба, Кандид се хвърли на врата на бившия си слуга, своя верен приятел Какамбо.

— Е, кажи — рече му той, — какво прави Кюнегонд? Все тъй ли е чудо на красотата? Обича ли ме все още? Как е тя? Ти сигурно си й купил дворец в Цариград?

— Скъпи господарю — отговори Какамбо, — Кюнегонд мие паници на брега на Мраморно море в дома на един бивш владетел, който има твърде малко паници. Тя е робиня в дома на един бивш крал на име Рагоцки, комуто турският султан дава три екю на ден, за да живее. Но още по-тъжно е, че Кюнегонд загуби красотата си и сега е отвратително грозна.

— О, красива или грозна — извика Кандид, — аз съм почтен човек и моят дълг е да я обичам вечно. Но как е могла тя да изпадне в това унижително положение, след като ти взе със себе си пет-шест милиона?

— Ето какво — отвърна Какамбо, — нали трябваше да дам два милиона на сеньор дон Фернандо д'Ибараа и Фигеора и Маскаренес и Лампурдос и Суза, управител на Буенос Айрес, за да получа разрешение да отведа госпожица Кюнегонд, а след това един пират най-майсторски ми отне остатъка. Че къде ли не ни води този пират — на нос Матапан, на остров Милос, в Никария, на Самос, в Петра, на Дарданелите, на Мраморно море, в Скутари! Кюнегонд и старицата сега слугуват в дома на принца, за когото ви говорих, а аз пък съм роб на сваления султан.

— Какъв низ от страхотни злочестини! — рече Кандид. — Но в края на краищата аз все още имам няколко диаманта: лесно ще освободя Кюнегонд. Колко жалко обаче, че е толкова погрозняла.

След това, обръщайки се към Мартен:

— Как смятате — рече той, — кой е най за окайване: султан Ахмед, император Иван, крал Чарлз-Едуард или аз?

— Нищо не мога да кажа — отвърна Мартен, — би трябвало да бъда вътре в сърцата ви, за да зная.

— О — каза Кандид, — ако Панглос беше тук, той щеше да знае това и да ни го каже.

— Не зная с какви везни би могъл да премери нещастията на хората вашият Панглос и да прецени мъките им — рече Мартен. — Единственото, което мога да предположа, е, че на земята има милиони хора сто пъти по за оплакване от крал Чарлз-Едуард, император Иван и султан Ахмед.

— Това е напълно възможно — съгласи се Кандид. За няколко дни стигнаха при протока на Черно море. Най-напред Кандид откупи Какамбо на много висока цена. Без да губи време, той скочи в една галера с другарите си, за да отиде да търси Кюнегонд на брега на Мраморно море, колкото и да бе погрозняла. Между каторжниците имаше двама, които гребяха много лошо и които капитанът на турската галера шибаше от време на време по голите рамене с бич от волска кожа. Подтикнат от вродената си доброта, Кандид се вгледа в тях по-внимателно, отколкото в другите каторжници, и се приближи,

изпълнен със състрадание. Стори му се, че някои черти на обезобразените им лица имат слаба прилика с лицето на Панглос и на нещастния йезуит, барона, брата на госпожица Кюнегонд. Тази мисъл го развълнува и натъжи. Той се вгледа още по-внимателно в тях.

— Наистина — каза той на Какамбо, — ако не бях видял със собствените си очи как обесиха философа Панглос и не бях имал нещастieto да убия барона, бих помислил, че и двамата гребат в тази галера.

При думите „барона“ и „Панглос“ двамата каторжници нададоха вик, изпуснаха греблата си и останаха като вцепенени. Капитанът на галерата изтича към тях и ударите с бича заваляха като град.

— Спрете, спрете, господине — извика Кандид. — Ще ви дам колкото искате пари.

— Как, това е Кандид! — казваше единият каторжник.

— Как, това е Кандид! — повтаряше другият.

— Сън ли е това? — рече Кандид. — Действителност ли е това? Аз ли съм в тази галера? Нима това е господин баронът, когото убих? Нима това е философът Панглос, когото видях обесен?

— Ние сме, ние сме — отговаряха те.

— Как, това ли е великият философ? — казваше Мартен.

— Е, господин капитан — рече Кандид, — колко пари искате като откуп за господин Тундер-тен-тронк, един от първите барони на империята, и за господин Панглос, най-дълбокия метафизик в Германия?

— Християнско куче — отвърна капитанът, — щом като тия две християнски псета са барони и метафизици — навярно големи чиновове в тяхната страна, — ще ми платиш петдесет хиляди секвини.

— Ще ги получите, господине. Закарайте ме бързо, като светкавица, в Цариград и веднага ще ви платя. А, не, заведете ме най-напред при госпожица Кюнегонд.

Още при първите думи на Кандид капитанът насочи към града носа на кораба, който се понесе напред по-бързо от птица.

Кандид непрестанно прегръщаше барона и Панглос.

— Но как не съм ви убил, драги бароне? А вие, скъпи Панглос, как сте още жив, след като ви обесиха? И защо и двамата сте гребци в турска галера?

— Наистина ли милата ми сестра е в тази страна? — питаше баронът.

— Да — отговаряше Какамбо.

— Значи, отново виждам моя мил Кандид — викаше Панглос.

Кандид им представи Мартен и Какамбо. Всички се разцелуваха, всички говореха едновременно. Галерата летеше, те бяха вече в пристанището. Доведоха един евреин, комуто Кандид продаде за петдесет хиляди секвини един диамант, който струваше сто хиляди, евреинът обаче се закле в името на Авраама, че не може да му даде повече. Откупът на барона, и Панглос бе платен веднага. Философът се хвърли в краката на своя освободител и ги обля в сълзи. Другият му благодари, като кимна с глава, и му обеща да му върне парите при първа възможност.

— Но възможно ли е сестра ми да се намира в Турция? — повтаряше той.

— Няма нищо по-възможно — отговаряше Какамбо, — тъй като тя търка съдовете в дома на един трансилвански княз.

Намериха двама други евреи, Кандид извади още диаманти и всички тръгнаха с една друга галера да освободят Кюнегонд.

ГЛАВА XXVIII

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА КАНДИД, КЮНЕГОНД, ПАНГЛОС, МАРТЕН И ПР.

— Извинявайте още веднъж — каза Кандид на барона, — извинявайте, преподобни отче, че ви пронизах със сабята си.

— Да не говорим повече за това — отвърна баронът; — аз съм малко прекалено рязък, признавам. Но понеже искате да знаете по каква случайност ме видяхте като каторжник в онази галера, ще ви кажа, че след като братът-аптекаар на ордена излекува раната ми, бях нападнат и отвлечен от една дружина испанци. Затвориха ме в Буенос Айрес по времето, когато сестра ми тъкмо бе заминала. Поисках да се завърна в Рим при отца-генерал. Бях назначен за изповедник при господин френския посланик в Цариград. Не бяха минали и осем дни, откакто бях поел службата си, когато една вечер срещнах един млад султански паж, който беше доста добре сложен. Беше много горещо и младежът искаше да се окъпе. Използвах случая да се окъпя и аз. Не знаех, че било престъпление, наказуемо със смърт, християнин да бъде заварен гол с млад мюсюлманин. Един кадия заповяда да ми ударят сто тояги по ходилата и ме осъди на каторга — да гребя в галерите. Не вярвам някога да е извършвана по-ужасна несправедливост. Но бих желал да зная защо сестра ми се намира в кухнята на един трансилвански владетел, намерил убежище при турците.

— А вие, скъпи Панглос — запита Кандид, — как е възможно да ви видя наново?

— Вярно е — отвърна Панглос, — че вие видяхте как ме обесиха. Трябваше, разбира се, да бъда изгорен, но спомнете си, че тъкмо когато се готвеха да ме опекаат, заваля пороен дъжд. Бурята беше толкова силна, че загубиха надежда да запалят огън. Обесиха ме, защото не можеха да направят нищо по-добро. Един хирург купил трупа ми, отнесъл ме в дома си и започнал да ми прави дисекция. Най-напред ми направил кръстообразен разрез от пъпа до ключицата. Човек

не може да бъде по-лошо обесен, отколкото ме обесиха мен. Палачът на Светата инквизиция, който беше поддякон, наистина изгаряше хората отлично, но беше неопитен в бесенето. Въжето беше мокро и не се плъзгаше добре, при това беше и на възли. С една дума, аз още дишах. Кръстовидният разрез ме накара така да изрева, че моят хирург падна по гръб. Мислейки, че е разрязал дявола, той примря от страх, побягна и както тичаше, падна още веднъж по стълбите. При този трясък жена му изскочи от една съседна стаичка. Като ме видя излегнат на масата и разрязан на кръст, тя се изплаши още повече от мъжа си, побягна и падна върху него. Когато дойдоха малко на себе си, чух, че жената казва на хирурга:

„Миличък, какво ти дойде наум да разрязваш еретик? Не знаеш ли, че в телата на тия хора винаги се крие дявол? Ей сега ще отида да извикам свещеника да изгони злия дух.“ Изтръпнах при тези думи, събрах малкото сили, които още ми оставаха, и извиках: „Смилете се над мен!“ Най-после този португалски бръснар си възвърна смелостта, той заши кожата ми и дори жена му започна да се грижи за мен. След петнадесет дни бях вече на крака. Бръснарят ми намери работа и аз станах лакей на един малтийски рицар, който заминаваше за Венеция. Но тъй като моят господар нямаше с какво да ми плати заплатата, постъпих на работа при един венециански търговец и заминах с него за Цариград.

Един ден ми хрумна да вляза в една джамия. Вътре имаше само един стар имам и една млада, набожна и много хубава жена, която четеше молитви. Цялата ѝ гръд беше открита и между двете си цицки беше поставила чудесен букет от лалета, рози, съсънки, лютичета, зюмбюли и иглики. Букетът ѝ падна, аз го вдигнах и го поставих на мястото му с почиттелно усърдие. Толкова дълго го поставях, че имамът се ядоса и като разбра, че съм християнин, почна да вика за помощ. Отведоха ме при кадията, който заповяда да ми ударят сто удара с пръчка по ходилата и ме изпрати да гребя в галерите. Бях окован в същата галера и на същата пейка с господин барона. В галерата имаш четирима младежи от Марсилия, пет неаполитански свещеници и двама калугери от Корфу, които ни казаха, че подобни приключения ставали всеки ден. Господин баронът твърдеше, че е бил жертва на по-голяма несправедливост от мен, аз пък твърдах, че е много по-позволено да поставиш обратно една китка цветя между

гърдите на една жена, отколкото да седиш гол с един султански паж. Препирахме се безспир и всеки ден получавахме по двадесет удара с бич, докато връзката между събитията на този свят ви доведе в нашата галера и вие ни откупихте.

— А, добре, скъпи ми Пангос — рече Кандид, — когато ви бесеа, разрязваха, смазваха от бой, когато гребяхте в галерата, все тъй ли мислехте, че всичко върви най-добре на този свят?

— Винаги съм бил на първоначалното си мнение — отговори Пангос, — защото най-сетне аз съм философ, не ми прилича да се отричам от мнението си. Лайбниц не може да греши и предвечната хармония е най-хубавото нещо на света също така, както плътното вещество и неосезаемият етер.

ГЛАВА XXIX

КАК КАНДИД ОТНОВО НАМЕРИ КЮНЕГОНД И СТАРИЦАТА

Докато Кандид, баронът, Панглос, Мартен и Какамбо си разказваха приключенията си, докато разсъждаваха върху случайните и неслучайните събития на този свят, докато спореха за причините и последиците, за нравственото зло и за физическото страдание, за свободата и необходимостта, за утехата, която може да намери човек, когато гребе в турска галера, те стигнаха до брега на Мраморно море, където се намиращ къщата на трансилванския княз. Първото нещо, което видяха там, бяха Кюнегонд и старицата, които простираха на едно въже изпрани кърпи.

При тази гледка баронът пребледня. Виждайки своята красива Кюнегонд почерняла, с червени кръгове около очите, със съсухрени гърди, набръчкани бузи, зачервени и издрани ръце, нежният любовник Кандид отстъпи три крачки назад, обхванат от ужас, и след това се приближи от учтивост. Кюнегонд прегърна Кандид и брат си, после те прегърнаха и старицата. Кандид ги откупи и двете.

Наблизо имаше един малък чифлик. Старицата предложи на Кандид да се установят там, докато цялата дружина намери нещо по-добро. Кюнегонд не знаеше, че е погрозняла, никой не ѝ беше казал това: тя припомни на Кандид обещанията му с толкова недвусмислен тон, че добрият Кандид не посмя да ѝ откаже. И така той уведоми барона, че ще се ожени за сестра му.

— Никога няма да позволя — каза баронът — подобна низост от нейна страна и подобно безочие от ваша. Никога няма да допусна да бъда упрекнат за такова безчестие: децата на сестра ми да не могат да влязат в каноническите съвети^[1] на Германия. Не, сестра ми ще се ожени само за имперски барон.

Кюнегонд се хвърли в краката му и ги обля със сълзите си, баронът остана непреклонен.

— Ти си царят на глупците! — извика му Кандид. — Измъкнах те от галерата, платих ти откупа, платих откупа на сестра ти. Тя миеше паници, грозна е и аз имах добрината да се съглася да я взема за жена. А ти се противопоставяш! Ако се отдам на гнева си, ще те убия още веднъж.

— Можеш да ме убиеш още веднъж — каза баронът, — но няма да се ожениш за сестра ми, докато съм жив.

---

[1] До края на XVIII в. в някои канонически съвети са били допускани само духовни лица, които имали известен брой прадеди с благороднически титли. ↑

ГЛАВА XXX

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дъното на душата си Кандид нямаше никакво желание да се ожени за Кюнегонд, но крайната дързост на барона го накара да се реши да сключи брак, а и Кюнегонд настояваше тъй буйно, че той не можеше да се откаже от обещанието си. Посъветва се с Панглос, Мартен и верния си Какамбо. Панглос направи едно хубаво изложение, с което доказваше, че баронът няма никакво право върху сестра си и че според всички закони на империята тя може да сключи морганатичен брак с Кандид. Мартен заключи, че баронът трябва да бъде хвърлен в морето, а Какамбо реши, че трябва да го върнат на капитана на турската галера да погребе още известно време, след което с първия кораб да го изпратят на отца-генерал в Рим. Намериха неговото мнение за много правилно, старицата също го одобри. Без да кажат нищо на сестра му, цялата работа бе извършена с малко пари и те имаха удоволствието да изиграят един йезуит и да накажат гордостта на един германски барон.

Естествено би било да очакваме, че сега, след толкова беди, когато най-сетне се бе оженил за любимата си и живееше в компанията на философа Панглос, философа Мартен, разумния Какамбо и старицата и след като беше донесъл толкова много диаманти от родината на древните инки, Кандид ще води най-приятния живот на света. Но евреите така го ограбиха, че му остана само малкият чифлик, жена му ставаше с всеки изминал ден все по-грозна, по-свадлива и непоносима, старицата беше недъгава и в още по-лошо настроение от Кюнегонд. Какамбо, който работеше в градината и ходеше да продава зеленчук в Цариград, се съсипваше от работа и проклинаше съдбата си. Панглос беше отчаян, че не блести в някой германски университет. Колкото до Мартен, той бе твърдо убеден, че навсякъде животът е лош и търпеливо понасяше всичко. Кандид, Мартен и Панглос спореха понякога за метафизика и етика. Често под прозорците на сградата на чифлика виждаха да минават кораби, натъпкани с ефендита, паши и

кадии, които бяха изпращани на заточение в Лемнос, Митилин, Ерзерум, виждаха как пристигат други кадии, други паши, други ефендите, които заемаха местата на заточените и които на свой ред биваха заточавани по-късно, виждаха отрязани глави, натъпкани със слама, които щяха да бъдат поднесени на Високата порта. Тези зрелища разпалваха още повече препирните. Когато не спореха, скуката ставаше тъй непоносима, че един ден старицата се осмели да им каже:

— Бих желала да зная кое е по-лошо: дали да бъдеш изнасилена сто пъти от негри-пирати, да ти отрежат половината задник, да минеш между две редици българи, въоръжени с тояги, да те бият с камшик и обесят на едно аутодафе, да ти разрежат корема, да гребеш в галера, с една дума, да изпиташ всичките нещастия, през които всички ние сме минали, или пък да живееш тук, без да правиш нищо.

— Това е голям въпрос — рече Кандид.

Това слово предизвика нови разсъждения и Мартен заключи, че човек е роден, за да живее или в гърчовете на тревогата, или в безчувствеността на скуката. Кандид не се съгласяваше с него, но не твърдеше нищо. Панглос признаваше, че винаги е страдал ужасно, но понеже веднъж беше заявил, че всичко върви чудесно, той продължаваше да поддържа мнението си, макар че не вярваше в него.

Най-после се случи нещо, което окончателно затвърди вярата на Мартен в неговите отвратителни принципи, което разколеба Кандид повече от всеки друг път и дълбоко смути Панглос. Един ден те видяха, че към техния чифлик идват Пакет и брат Жирофле, изпаднали в крайна нищета. Те бързо изяли подарените им три хиляди пиастри, разделили се, отново се сдобрили, пак се скарали, били хвърлени в тъмница, избягали оттам и най-после брат Жирофле се потурчил. Пакет продължавала своя занаят навсякъде, но не печелела вече нищо.

— Аз предвидих — каза Мартен на Кандид, — че вашите подаръци ще бъдат бързо прахосани и само ще ги направят още по-нещастни. Вие и Какамбо се бяхте натъпкали с милиони пиастри и не бяхте по-щастливи от брат Жирофле и Пакет.

— О, о — рече Панглос на Пакет, — значи Небето отново ви доведе между нас. Знаете ли, бедно дете, че заради вас загубих върха на носа си, едно око и едно ухо? Но и вие сте се наредила! О, какъв свят!

Това ново приключение им даде повод да философстват повече от всякога.

Наблизо живееше един много прочут дервиш, който минаваше за най-добрия философ на Турция. Те отидоха да се посъветват с него. Панглос взе думата и каза:

— Учителю, дойдохме да те помолим да ни кажеш защо е било създадено това странно животно, човекът.

— Защо се бъркаш в тези неща — му отвърна дервишът. — Твоя работа ли е?

— Но, достопочтени отче — каза Кандид, — на земята има страшно много зло.

— Какво значение има — каза дервишът — дали има зло или добро? Когато негово височество изпраща някой кораб в Египет, тревожи ли се той дали мишките в кораба се чувстват добре, или не?

— Какво тогава трябва да правим? — запита Панглос.

— Да мълчим — отвърна му дервишът.

— Аз се надявах — каза Панглос — да побеседвам малко с тебе за последиците и причините, за най-добрия от възможните светове, за произхода на злото, за естеството на душата, за предвечната хармония.

Като чу тези думи, дервишът му хлопна вратата под носа.

Докато разговаряха с дервиша, пръсна се новината, че в Цариград удушили двама везири и главния мюфтия и набили на кол много техни приятели. В продължение на няколко часа тази трагедия предизвика голямо вълнение навсякъде. Завръщайки се в малкия чифлик, Панглос, Кандид и Мартен видяха един добродушен старец, който бе излязъл на прага си да подиша чист въздух под клоните на портокаловите дървета. Панглос, който обичаше не по-малко да разпитва, отколкото да спори, го запита как се казва мюфтията, когото са удушили.

— Съвсем не зная — отговори човечецът — и никога не съм знаел името на никой мюфтия, нито на някой везир. Съвършено нищо не зная за случката, за която ми говорите. Предполагам, че изобщо онези, които се занимават с обществените дела, свършват понякога зле и че напълно заслужават съдбата си. Никога не любопитствам да зная какво става в Цариград, задоволявам се да изпращам там за продаван плодовете на градината, която обработвам.

След тези думи той покани чужденците в дома си. Двете му дъщери и двамата му сина им предложиха разни видове шербети, които те сами правеха, каймак, размесен с корички от захаросана китра, портокали, лимони, ананаси, фъстъци, кафе мока, в което нямаше никакъв примес от лошото кафе от Батавия и от островите. След това двете дъщери на този добър мюсюлманин намазаха с благовонни масла брадите на Кандид, Панглос и Мартен.

— Вие сигурно имате прекрасни обширни земи — каза Кандид на турчина.

— Имам само осемдесет декара — отговори турчинът. — Обработвам ги с децата си. Трудът ни пази от трите големи злини: отегчението, порока и нуждата.

Завръщайки се в чифлика си, Кандид се отдаде на дълбоки разсъждения върху думите на турчина. Той каза на Панглос и на Мартен:

— Този добър старец, струва ми се, си е създал живот, който е много по за предпочитане от съдбата на шестимата царе, с които ние имахме честта да вечеряме.

— Както твърдят всички философи — каза Панглос, — величието е много опасно: Еглон, царят на моабитите, е бил убит от Ехуд. Авесалом е увиснал на косите си и е бил прободен с три копия. Цар Надаб, син на Иеровоам, е бил убит от Вааза. Цар Ела — от Самбри, Охозиаз — от Иеху, Аталия — от Йойада, царете Иоаким, Иехония, Седекия били превърнати в роби. Знаете как са загинали Крез, Астиаг, Дарий, Дионисий от Сиракуза, Пир, Персей, Анибал, Югурта, Ариовист, Цезар, Помпей, Нерон, Отон, Вителий, Домициан, Ричард II Английски, Едуард II, Хенри VI, Ричард III, Мария Стюарт, Чарлз I, тримата Анри във Франция, император Анри IV. Вие знаете...

— Зная също — отвърна Кандид, — че трябва да работим градината си.

— Прав сте — каза Панглос, — защото, когато човекът е бил поставен в райската градина, той е бил поставен там *ut operatur eum*, тоест за да я обработва, което показва, че човекът не е роден за почивка.

— Да работим, без да умуваме — каза Мартен. — Това е единственият начин да направим живота поносим.

Цялото малко общество се съгласи с това похвално намерение и всеки се залови да упражнява дарбите си; малкият къс земя носеше големи приходи. Кюнегонд наистина беше много грозна, но тя стана отлична сладкарка, Пакет се залови да бродира, старицата се грижеше за бельото, дори брат Жирофле стана полезен — той беше добър дърводелец и дори стана почтен човек. Понякога Панглос казваше на Кандид:

— В най-добрия от възможните светове всички събития са свързани, защото, ако вие не бяхте изгонен от един прекрасен замък с ритници по задника заради любовта ви към госпожица Кюнегонд, ако не бяхте изтезаван от Инквизицията, ако не бяхте обиколил Америка пеша, ако не бяхте пронизал със сабята си барона, ако не бяхте загубил всичките си овце, които получихте от чудесната страна Елдорадо, не щяхте да ядете тук захаросани китри и фъстъци.

— Добре казано — отговаряше Кандид, — но трябва да работим градината си.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.